

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
ННІ «Каразінський інститут міжнародних відносин та туристичного бізнесу»
Кафедра світової політики, дипломатії та туристичного бізнесу

ДО ЗАХИСТУ
завідувач кафедри
світової політики, дипломатії
та туристичного бізнесу
доц. Парфіненко А.Ю.

Кваліфікаційна магістерська робота

на тему: **«БЛИЗЬКОСХІДНИЙ ВЕКТОР ЗОВНІШНЬОЇ
ПОЛІТИКИ ЄС»**

Виконала: студентка 2 курсу групи УКР-61
спеціальності 291 «Міжнародні відносини,
суспільні комунікації та регіональні студії»

Подолінна Дар'я Олександрівна

Керівник: к. іст. н., доц.
Онацький М. Ю.

Рецензент: к. екон. н., доц. Коваленко Р.С.

Підсумкова оцінка:

за національною шкалою: _____

кількість балів: _____

Голова Екзаменаційної комісії

_____
(підпис)

Велієв Фаріз Тейюб огли
(прізвище та ініціали)

Харків – 2025 року

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

ІНІ «Каразінський інститут міжнародних відносин та туристичного бізнесу»

Кафедра світової політики, дипломатії та туристичного бізнесу

Рівень вищої освіти (освітньо-кваліфікаційний рівень) другий
(магістерський)

Напрямок підготовки _____

Спеціальність 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії»

ЗАТВЕРДЖУЮ

**Завідувач кафедри
світової політики, дипломатії
та туристичного бізнесу
доц. Парфіненко А.Ю.**

“ ____ ” _____ 2025 року

ЗАВДАННЯ

НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ МАГІСТЕРСЬКУ РОБОТУ (ПРОЕКТ)

Подолінної Дар'ї Олександрівни
(прізвище, ім'я, по батькові студента)

Тема роботи «Близькосхідний вектор зовнішньої політики ЄС»

Керівник роботи Онацький Максим Юрійович, к. іст. н., доцент

Затверджені наказом по університету № 4001-5/3239 від 15.09.2025

Строк подання студентом роботи 25.11.2025 р.

Перелік питань, які потрібно розробити:

дослідити джерельну та наукову базу роботи; розглянути понятійно-категоріальний апарат дослідження; скласти соціально-економічний та політичний профіль Європейського Союзу; проаналізувати концептуальні засади та еволюцію розвитку близькосхідного вектору зовнішньої політики ЄС; охарактеризувати основні напрями співпраці Євросоюзу з державами близькосхідного регіону; висвітлити розвиток співробітництва ЄС з міждержавними об'єднаннями країн Близького Сходу; окреслити стратегічні інтереси ЄС в регіоні Близького Сходу на сучасному етапі; дослідити проблеми, з якими стикається ЄС у процесі формування спільної близькосхідної політики ЄС; простежити

особливості взаємодії Євросоюзу та країн Близького Сходу в умовах глобальних та регіональних викликів.

План роботи

№ з/п	Назви етапів роботи
1	Розділ 1. Науково-теоретичні аспекти проблеми дослідження
2	Розділ 2. Основні тенденції розвитку відносин ЄС та країн Близького Сходу
3	Розділ 3. Проблеми та перспективи співпраці ЄС з країнами Близького Сходу

Дата видачі завдання 20.05.2025 р.

Студентка

_____
підпис

Д.О. Подолінна
ініціали, прізвище

Керівник роботи

_____
підпис

М.Ю. Онацький
ініціали, прізвище

АНОТАЦІЯ

Подолінна Д.О. Близькосхідний вектор зовнішньої політики ЄС.

Робота присвячена вивченню близькосхідного вектору зовнішньої політики Європейського Союзу. Проаналізовано джерельну та наукову базу роботи. Розглянуто понятійно-категоріальний апарат дослідження. Складено соціально-економічний та політичний профіль Європейського Союзу.

Простежено еволюцію становлення та розвитку відносин ЄС з країнами близькосхідного регіону. Розглянуто етапи формування близькосхідної політики Європейського Союзу. Досліджено основні напрями співпраці Євросоюзу з державами близькосхідного регіону. Проаналізовано особливості співробітництва ЄС з міждержавними об'єднаннями країн Близького Сходу.

Окреслено основні стратегічні інтереси ЄС на Близькому Сході, а також основні проблеми, які перешкоджають розвитку відносин Європейського Союзу з державами близькосхідного регіону. Досліджено особливості взаємодії Євросоюзу та країн Близького Сходу в умовах глобальних та регіональних викликів.

Ключові слова: зовнішня політика, Європейський Союз, Близький Схід, напрями співпраці, особливості взаємодії.

ABSTRACT

Podolinna D. O. The Middle Eastern Dimension of the European Union's Foreign Policy.

The thesis is devoted to studying the Middle Eastern dimension of the European Union's foreign policy. The source base and scholarly literature on the topic are analyzed. The conceptual and categorical framework of the research is examined. A socio-economic and political profile of the European Union is compiled.

The evolution of the formation and development of the EU's relations with countries of the Middle East region is traced. The stages of shaping the European Union's Middle Eastern policy are considered. The main areas of cooperation between the EU and the states of the Middle East are explored. The specifics of the EU's cooperation with inter-state associations of Middle Eastern countries are analyzed.

The key strategic interests of the EU in the Middle East are outlined, as well as the main problems that hinder the development of relations between the European Union and the states of the region. The particularities of interaction between the EU and Middle Eastern countries under conditions of global and regional challenges are investigated.

Key words: foreign policy, European Union, Middle East, areas of cooperation, specifics of interaction

ЗМІСТ

Вступ	3
Розділ 1. Науково-теоретичні аспекти проблеми дослідження	8
1.1. Джерельна та наукова база роботи	8
1.2. Понятійно-категоріальний апарат дослідження	16
1.3. Соціально-економічний та політичний профіль ЄС	20
Розділ 2. Основні тенденції розвитку відносин ЄС та країн Близького Сходу	32
2.1. Етапи формування близькосхідної політики Європейського Союзу	32
2.2. Основні напрями співпраці Євросоюзу з державами близькосхідного регіону	39
2.3. Розвиток співробітництва ЄС з міждержавними об'єднаннями країн Близького Сходу	55
Розділ 3. Проблеми та перспективи співпраці ЄС з країнами Близького Сходу	64
3.1. Стратегічні інтереси ЄС в регіоні Близького Сходу на сучасному етапі	64
3.2. Проблеми формування спільної близькосхідної політики в ЄС	68
3.3. Особливості взаємодії Євросоюзу та країн Близького Сходу в умовах глобальних та регіональних викликів	72
Висновки	76
Список використаних джерел	81
Додатки	96

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. В епоху глобальної нестабільності та численних криз, коли різні актори змагаються за політичний та економічний вплив на міжнародній арені, Європейський Союз виступає одним із ключових центрів сили та впливу в світовій політиці. На сучасному етапі ЄС є беззаперечним економічним та політичним лідером Європи, об'єднуючи

найрозвиненіші країни регіону та встановлюючи стандарти інтеграції, миру й демократії у всьому світі.

Дане регіональне об'єднання проводить багатовекторну зовнішню політику, виступаючи важливим торговельним партнером для багатьох держав, а також посередником у врегулюванні численних регіональних та глобальних конфліктів. Важливе місце в зовнішній політиці Європейського Союзу на сучасному етапі займає Близький Схід. Характеризуючись високим рівнем конфліктогенності, цей регіон водночас об'єднує провідних експортерів енергоресурсів, що справляють значний вплив на світову економіку.

Незважаючи на значні політичні, економічні, культурні, конфесійні та соціальні відмінності, Близький Схід набуває все більшого значення з точки зору забезпечення енергетичної та економічної безпеки ЄС. У зв'язку з цим, близькосхідний напрям набуває дедалі більшої важливості в зовнішньополітичній стратегії Європейського Союзу.

Необхідність вирішення таких глобальних проблем, як протидія тероризму, забезпечення регіональної безпеки й потреба у поглибленні науково-технічної співпраці, сприяють зближенню Європейського Союзу та країн Близького Сходу, а також спонукають їх до побудови спільної стратегії та розвитку двостороннього співробітництва. Вказані фактори, а також вплив відносин ЄС з країнами близькосхідного регіону на динаміку сучасних міжнародних відносин, привертають увагу провідних науковців і фахівців-міжнародників у багатьох країнах світу. Усе вищезазначене зумовлює актуальність обраної для дослідження теми.

Об'єкт дослідження – близькосхідний вектор зовнішньої політики Європейського Союзу.

Предметом дослідження є напрями співпраці ЄС з країнами близькосхідного регіону, а також міжнародними організаціями на Близькому Сході.

Мета роботи – дослідити еволюцію, сучасний стан та перспективи розвитку відносин Європейського Союзу з країнами Близького Сходу.

Для дослідження поставленої мети авторка ставить наступні **завдання**:

- проаналізувати концептуальні засади та еволюцію розвитку близькосхідного вектору зовнішньої політики ЄС;
- охарактеризувати основні напрями співпраці Євросоюзу з державами близькосхідного регіону;
- висвітлити розвиток співробітництва ЄС з міждержавними об'єднаннями країн Близького Сходу;
- окреслити стратегічні інтереси ЄС в регіоні Близького Сходу на сучасному етапі;
- дослідити проблеми, з якими стикається ЄС у процесі формування спільної близькосхідної політики ЄС;
- простежити особливості взаємодії Євросоюзу та країн Близького Сходу в умовах глобальних та регіональних викликів.

Специфіка джерельної бази. Джерельну базу роботи становлять нормативно-правові документи, такі як Спільне повідомлення до Європейського Парламенту та Ради про стратегічне партнерство з Перською затокою, Угода про співробітництво між Європейським економічним співтовариством та Радою співробітництва арабських держав Перської затоки, Стратегічний документ «Європейська політика сусідства», Глобальна стратегія зовнішньої та безпекової політики Європейського Союзу 2016 р., Глобальна стратегія Європейського Союзу «Три роки потому, погляд у майбутнє» 2019 р. [1; 2; 3; 6; 7].

У процесі написання дипломної роботи використовувались офіційні матеріали, розміщені на сайтах урядових структур (зокрема, Європейської комісії, Європейського парламенту, Європейської служби зовнішніх справ), міжнародних та регіональних організацій, які дозволили краще ознайомитись з історією, цілями та напрямками діяльності Європейського Союзу на міжнародній арені [90; 94; 77; 98; 101].

Важливим джерелом для аналізу економічних показників, що були використані в нашій роботі, стали дані Світового Банку, Євростату, Європейської комісії, аналітичного центру Trading Economics [108; 117; 85; 110; 111; 112].

Значну роль у процесі розгляду теми дослідження відіграли матеріали ЗМІ, такі як Politico [74], Euro News [26], Reuters [58], Agenda Pública [57], Al Jazeera [42], Arab News [37]. Використання матеріалів ЗМІ дало змогу проаналізувати поточні міжнародні події на Близькому Сході, з'ясувати особливості відносин між європейськими державами та країнами близькосхідного регіону [74; 58; 57; 52; 42; 22].

Ступінь вивченості теми в науковій літературі. Близькосхідний вектор зовнішньої політики Європейського Союзу досліджувало чимало українських, і зарубіжних вчених. З метою вивчення близькосхідного вектору зовнішньої політики ЄС було проаналізовано роботи С. Нура, який у своїй публікації дослідив історію відносин Європейського Союзу і країн Близького Сходу [59]; А. Мартинова, який зосередився на питаннях формування та реалізації політики Європейського Союзу щодо Близького Сходу [15]. У свою чергу

К. Дагджи приділив увагу вивченню політики ЄС на Близькому Сході [30]. С. Коломбо в своїй роботі дослідив вплив геополітичних змін у регіоні Близького Сходу після початку «арабської весни» на зовнішньополітичну стратегію Європейського Союзу [28]. Е. Карачонь зосередилась на аналізі сучасного стану відносин ЄС з країнами близькосхідного регіону [44].

Науковці М. Хурма та Р. Куїнвілл проаналізували перспективи майбутніх відносин ЄС та країн Близького Сходу і Північної Африки [46]. Р. Янгс розглянув у своїй публікації наявні виклики у відносинах ЄС з країнами Перської затоки [72]. Я. Зарлуля приділив увагу висвітленню важелів впливу ЄС у регіоні Близького Сходу та Північної Африки [73]. І. Рак розглянув еволюцію відносин ЄС з Ізраїлем [61]. Дослідники Г. Харпаза та Г. Гайманна проаналізували економічні аспекти взаємодії між ЄС та Ізраїлем [39].

Ф. Аттіна розглянув участь ЄС у Барселонському процесі [24]. Дж. Чіпман приділив увагу вивченню впливу ірано-іракської війни на стратегію ЄС щодо близькосхідного регіону [27]. М. Войнарович дослідив еволюцію позиції ЄС щодо палестино-ізраїльського конфлікту в 2023–2024 рр. [68].

Ряд дослідників приділили увагу вивченню відносин ЄС з регіональними міжнародними організаціями на Близькому Сході. Так, С. Лебля розглянув відносини між ЄС та Організацією Ісламського Співробітництва (ОІС) [51].

З. Священко та О. Скрипник проаналізували становлення і розвиток відносин між Європейським Союзом та Лігою арабських держав (ЛАД) [19], а

М. Салеха та Дж. Ворралла дослідили особливості співпраці ЄС та ЛАД [62].

Ч. Єнігюна, Х. Аль Басооса та Г. Хассана розглянули еволюцію розвитку відносин ЄС з Радою Співробітництва держав Перської затоки (РСАДПЗ) [69]. К. Сідло проаналізував напрями співпраці Європейського Союзу та РСАДПЗ [63]. Р. Узюмджю та Й. Йилдирим дослідили перспективи розвитку відносин між Європейським Союзом і РСАДПЗ [71].

Вплив міграційного фактору на розвиток відносин ЄС з державами Близького Сходу дослідили П. Фаргеса та К. Фандріха [36].

Методологія дослідження. У роботі використані загальнонаукові та спеціальні методи дослідження. Тематика дослідження зумовила використання таких методів, як аналіз, синтез, індукція, дедукція, опис, узагальнення, порівняння, історико-генетичний, структурно-функціональний, прогностичний.

Практична значимість. Практична значимість роботи обумовлена необхідністю аналізу сучасного стану відносин та перспектив майбутньої взаємодії Європейського Союзу з країнами Близького Сходу в економічній, військово-політичній та гуманітарній сферах. Результати проведеного дослідження можуть бути використані під час подальшої роботи над розробкою та удосконаленням форм та механізмів співпраці між ЄС та вищезазначеними державами Близького Сходу.

Апробація результатів роботи. Обрана для дослідження тема пройшла апробацію на щорічній Всеукраїнській науково-практичній конференції «Стратегічні пріоритети європейської та світової політики: дипломатія, економіка, туризм» (ХНУ імені В.Н. Каразіна, 24 квітня 2025 р.). За результатами конференції були опубліковані тези доповіді [17].

Особливості розвитку відносин ЄС з однією з провідних регіональних організацій – Радою співробітництва арабських держав Перської затоки (РСАДПЗ) – були досліджені в науковій статті, яка опублікована в електронному збірнику студентських наукових статей «Іноземні мови у світовому економіко-правовому просторі, випуск XII» (ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2025 р.) [18].

Структура роботи. Робота складається зі вступу, 3 розділів, висновків; містить 98 сторінок тексту, 7 рисунків, 1 таблицю, 2 додатки. Список джерел включає 119 найменувань літератури.

РОЗДІЛ 1. НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Джерельна та наукова база роботи

Серед основних груп джерел, матеріали яких використовувались в процесі підготовки нашого дослідження, слід назвати нормативно-правові акти (закони та постанови), періодичні видання та звітну документацію. Важливим джерелом стали аналітичні записки та інтернет-ресурси.

Зокрема, в процесі підготовки дослідження було використано ряд офіційних документів. Серед них – Спільне повідомлення Європейського Парламенту та Європейської Ради про стратегічне партнерство з Перською затокою, в якому окреслено важливість співпраці ЄС з державами даного регіону в таких сферах, як торгівля, транспорт, морська безпека, діджиталізація, інновації та космічна галузь. Окремо підкреслюється роль країн Перської затоки у впровадженні Європейської стратегії REPowerEU, а також у реалізації Зовнішньої енергетичної стратегії ЄС в умовах сучасних викликів і криз [1].

На окрему увагу заслуговує також Угода про співробітництво між Європейським економічним співтовариством та Радою співробітництва арабських держав Перської затоки від 1989 р., яка офіційно започаткувала формат багатосторонньої взаємодії в таких сферах, як економіка, технології, сільське господарство, промисловість, енергетика та інвестиції [2].

Важливим джерелом є документ, який називається «Європейська політика сусідства». В ньому окреслюються можливості співпраці в контексті розвитку євро-середземноморського партнерства. Акцентується увага на необхідності створення газопроводів та транспортних мереж, включаючи міжрегіональні електричні з'єднання, морські перевезення, модернізацію портової інфраструктури та покращення прикордонного контролю [3].

Меморандум-відповідь Європейського Союзу на події «арабської весни» окреслив загальні позиції ЄС щодо перетворень, які відбувались у регіоні, а

також основні стратегічні кроки щодо підтримки економік країн Близького Сходу [4].

Звіт Європейської служби зовнішніх справ ЄС містить інформацію про практичні заходи, спрямовані на стабілізацію близькосхідного простору [5]. Глобальна стратегія зовнішньої та безпекової політики Європейського Союзу 2016 р. [8] та Перегляд Глобальної стратегії Європейського Союзу 2019 р. [9] стали документами, які дозволяють з'ясувати роль та місце Близького Сходу в загальній зовнішньополітичній стратегії ЄС, а також пріоритетні напрями співпраці з регіональними організаціями, зокрема Лігою арабських держав, країнами Ради співробітництва арабських держав Перської затоки та Організацією ісламського співробітництва.

Важливе значення для нашого дослідження мають укази, промови, доповіді, звіти посадових осіб ЄС, а саме Звіт про місію Європейського Парламенту до Саудівської Аравії та Об'єднаних Арабських Еміратів, що відбувалася з 14 по 16 квітня 2025 р. [6].

В процесі підготовки дослідження нами було використано матеріали офіційних сайтів провідних інституцій ЄС, а саме сайти Європейської комісії, Європейського парламенту, Європейської служби зовнішніх справ, Делегації Європейського Союзу при ОЕСР та ЮНЕСКО в Парижі та при Князівствах Андорра і Монако, Офісу представника Європейського Союзу на Західному березі р. Йордан та в Секторі Гази, делегації Європейського Союзу в Сирії, а також матеріали офіційного сайту Центрального розвідувального управління Сполучених Штатів Америки [80; 88; 98; 97; 102].

В ході написання даної роботи були використані провідні світові та регіональні медіа платформи та засоби масової інформації. До них можемо віднести Politico [74], Euro News [26], Reuters [58], Agenda Pública [57], Al Jazeera [42], Arab News [37].

Розглядаючи наукову базу дослідження слід зазначити, що її основу склали публікації вітчизняних та зарубіжних фахівців з міжнародних відносин. Передусім слід відмітити працю українського дослідника

Д. Давиденка, який детально розглянув історію становлення та розвитку Європейського Співтовариства. Науковець виділив 4 основних етапи розвитку ЄС. Ці етапи охоплюють період з 1950 р. (з моменту створення спільного ринку вугільної та сталеливарної продукції) і до останнього розширення ЄС у 2013 р. [10]. Особливе місце займає й колективна праця О. Демчика,

В. Мірошника, Д. Бойчука, які дослідили історію формування Європейського союзу як інтеграційного об'єднання [11].

Економічні, безпекові та культурно-гуманітарні інтереси країн Європейського Союзу на Близькому Сході, а також пріоритети зовнішньої політики ЄС у регіоні аналізує А. Мартинов. Автор звертає увагу на наявні конфлікти в регіоні, а також на ті проблеми, вирішення яких викликає розбіжності серед країн ЄС. До таких проблем науковець відносить палестинське питання, іранську ядерну програму та ситуацію з дотриманням прав людини в Саудівській Аравії. Окрему увагу дослідник приділяє вивченню ролі та впливу інших позарегіональних акторів, таких як США, Китай, Росія та Японія, які є основними конкурентами ЄС на Близькому Сході [15].

Проблему арабо-ізраїльського конфлікту та роль ЄС у його врегулюванні в своїй роботі розглянув Є. Магда. Автор приділяє увагу дослідженню еволюції позиції ЄС з цього питання, а також ставленню країн Європейського Союзу до даної проблеми. Також аналізується роль ЄС у процесі врегулювання арабо-ізраїльського протистояння. Автор наголошує на тому, що саме відсутність консолідованої позиції всередині ЄС та різні погляди держав Євросоюзу на проблему врегулювання палестино-ізраїльського протистояння суттєво ускладнюють процес формування спільної близькосхідної політики ЄС та його участі у вирішенні конфліктів на Близькому Сході [14].

Питання регіональної інтеграції на Близькому Сході розглядає в своїй праці Л. Краснопорова. В статті проаналізовано розвиток інтеграційних

процесів на Близькому Сході з кінця 1970-х рр. Авторка доводить, що подальше поглиблення взаємодії між країнами регіону дозволить їм стати більш вагомою силою на міжнародній арені [13].

Розвиток відносин між ЄС та РСАДПЗ в своїй статті досліджують Д. Подолінна та О. Мелешенко. Зокрема, автори проаналізували особливості розвитку політичної й економічної співпраці між ЄС та РСАДПЗ, з'ясували причини стагнації відносин під час «катарської кризи», її вплив на торговельне та інвестиційне співробітництво. Також авторками детально розглянуто сучасний стан економічних відносин між ЄС та РСАДПЗ, висвітлено причини сповільнення взаємодії в питаннях запровадження Зони вільної торгівлі та майбутні перспективи поглиблення співпраці двох регіональних об'єднань [18]. Політичний та безпековий виміри взаємин ЄС та РСАДПЗ після завершення «катарської кризи» розглянув Т. Стрихоцький. Зокрема, автор проаналізував шляхи поліпшення відносин двох міждержавних об'єднань [20].

Відносини Європейського Союзу та Ліги арабських держав розглядають З. Священко та О. Скрипник. В своїй роботі дослідниці проаналізували передумови та витоки формування Євро-арабського діалогу, процес становлення відносин між ЄС та Лігою арабських держав, а також причини того, чому дана взаємодія не досягла значного прогресу протягом останньої чверті ХХ ст. Окрема увага приділена дослідженню факторів, які впливають на формування Стратегічного діалогу між Європейським Союзом та Лігою арабських держав [19].

Важливе значення для нашого дослідження мають також праці закордонних науковців. С. Нур в своїй публікації дослідив процес становлення та особливості розвитку відносин Європейського Союзу і Близького Сходу [59]. У праці С. Коломбо розглянуто вплив геополітичних змін, які відбулись на Близькому Сході після подій «арабської весни», на стратегію Європейського Союзу щодо регіону. Окрему увагу вчений приділив

дослідженню інструментів та механізмів, які ЄС застосовує для зміцнення своїх позицій у регіоні [28].

У своїй роботі Е. Карачонь зосередилась на вивченні сучасного стану відносин між Європейським Союзом та державами Близького Сходу, а також розглянула шляхи зміцнення позицій ЄС у регіоні Перської затоки [44].

Увагу майбутнім відносинам ЄС та регіону Близького Сходу приділили в своїй публікації М. Хурма та Р. Куїнвілл. Автори виділяють кілька сфер, у межах яких можлива активізація двосторонньої взаємодії. Серед них – співпраця в питаннях міграції, підтримка демократичних перетворень у країнах близькосхідного регіону, а також «зелена енергетика» [46]. В праці іншого науковця – Р. Янгса – проаналізовано загрози та виклики, які в майбутньому можуть виникнути у відносинах ЄС з країнами Перської затоки [72].

Ряд вчених досліджували двосторонні відносини ЄС з окремими країнами близькосхідного регіону. Зокрема, еволюцію відносин ЄС та Ізраїлю в своїй праці проаналізував І. Рак. Автор наголошує, що ЄС дотримується ідеї існування двох держав (Ізраїлю та Палестини), а його позиція щодо Ізраїлю зазнає значних змін через складну взаємодію історичних та національних інтересів держав-ЄС та мінливі геополітичні реалії [61].

Особливості двосторонньої взаємодії між ЄС та Ізраїлем в економічній сфері дослідили в своїй спільній публікації Г. Харпаз та Г. Гайманн. Науковці розглянули історію розвитку економічної співпраці крізь призму впливу арабських держав регіону на відносини ЄС та Ізраїлю, а також реалізації Європейської політики сусідства, яка сприяла певній еволюції відносин двох сторін [39].

Окремі аспекти близькосхідної політики ЄС досліджував Ф. Аттіна, який розглянув роль Європейського Союзу в Барселонському процесі, що започаткував Євро-середземноморське партнерство [24]. Дж. Чіпман зосередив увагу на дослідженні впливу ірано-іракської війни на зовнішньополітичну стратегію ЄС. Автор робить висновок, що відсутність

спільного підходу до зовнішньої політики в регіоні в 1970–1980-х рр., а також орієнтація виключно на власні національні інтереси призвели до появи розбіжностей в економічній, політичній та юридичній сферах серед країн Європейського Союзу [27].

Роль Євросоюзу у врегулюванні арабо-ізраїльського протистояння досліджував П.-М. Де Ла Горс. Автор зазначає, що позиція ЄС щодо арабо-ізраїльського конфлікту зазнала еволюції. Якщо в 1960-х – 1970-х рр. вона відрізнялась певною пасивністю, то в подальшому Європейське Співтовариство почало проводити більш активну політику [31]. Проблему палестино-ізраїльського протистояння дослідив також і М. Войнарович, який розглянув еволюцію позиції ЄС щодо даного конфлікту в 2023–2024 рр. [68].

Роль та місце США в переговорному процесі щодо вирішення арабо-ізраїльського протистояння розглянули в своїй роботі вітчизняні науковці

М. Онацький та Г. Панасенко. Окрему увагу автори приділили також розбіжностям та проблемам, які існують у відносинах між Сполученими Штатами та Ізраїлем [16].

Співпрацю по лінії США-Ізраїль-ЄС щодо вирішення проблеми іранської ядерної програми детально розглянуто в роботі О. Чебана. Вчений дослідив еволюцію, позиції, сучасний стан, а також ймовірні шляхи налагодження ефективного співробітництва між трьома сторонами щодо цього питання. Автор робить припущення, що в разі, якщо Тегеран активізує реалізацію ядерної програми, США, ЄС та Ізраїль об'єднають зусилля для її стримування [21].

Досліджуючи питання взаємодії ЄС з регіональними організаціями Близького Сходу, варто виділити публікацію С. Лебля, який проаналізував розвиток відносин між ЄС та Організацією ісламського співробітництва (ОІС). В своїй роботі автор також приділив увагу дослідженню таких питань, як: проблема європейського мультикультуралізму, захист прав мусульманських громад в Європі, вплив збільшення чисельності

мусульманського населення в європейських країнах на суспільно-політичні процеси в Європейському Союзі [51].

Особливості співпраці ЄС з Лігою арабських держав дослідили М. Салех та Дж. Ворралл. Науковці з'ясували фактори, що негативно впливають на динаміку відносин двох організацій. Серед них – взаємні непорозуміння, різні пріоритети та наявність недовіри. Дослідники вказують на необхідність переосмислення та покращення діалогу враховуючи нинішні кризи та конфлікти на Близькому Сході [62].

Вивченню відносин ЄС з іншою регіональною організацією – РСАДПЗ – в своїй праці приділила увагу К. Сідло. Дослідниця проаналізувала співпрацю двох об'єднань в сфері торгівлі та інфраструктури. Авторка дослідила обсяги та динаміку двосторонньої торгівлі, причини затягування переговорів щодо укладання Угоди про вільну торгівлю, а також альтернативні шляхи розвитку економічної взаємодії ЄС з окремими країнами регіону [63].

Динаміку та еволюцію розвитку стосунків по лінії ЄС-РСАДПЗ детально розглянули Ч. Єнігюн, Х. Альбасоос та Г. Хассан. Автори вказують на низку факторів, які знижують ефективність співпраці двох об'єднань. До таких факторів дослідники відносять культурні відмінності, слабкість позицій ЄС в регіоні, наявність протиріч щодо ядерної угоди з Іраном, а також зростаючий інтерес Росії до регіону Перської затоки, що негативно впливає на відносини між ЄС та РСАДПЗ [69].

Проблема відносин ЄС та РСАДПЗ знайшла відображення в науковій праці дослідників Р. Узюмджю та Й. Йилдирим, які проаналізували природу відносин між Європейським Союзом і Радою співробітництва арабських держав Перської затоки, а також спрогнозували майбутній характер взаємодії двох об'єднань. Окрема увага була приділена наявним інтересам та сферам співпраці між двома регіональними об'єднаннями. Також досліджено

проблеми, що перешкоджають поглибленню співпраці між ЄС та РСАДПЗ на сучасному етапі [71].

Серед основних праць закордонних фахівців також варто виділити публікацію Г. Джордано та Л. Мартіні, які розглянули роль та значення економічного коридору Індія – Близький Схід – Європа з точки зору врегулювання існуючих конфліктів на Близькому Сході. Окрема увага в статті приділена плану реконструкції Сектора Гази [38].

Регіональний вимір близькосхідної політики ЄС досліджено в статті Р. Коваленка. Зокрема, науковець проаналізував особливості розвитку економічного співробітництва Європейського Союзу та Турецької Республіки в 2000 – 2012 рр. Автор переконливо доводить, що зовнішньоекономічні зв'язки Туреччини зорієнтовані передусім на західноєвропейський ринок, а обсяги зовнішньої торгівлі та інвестиційної співпраці з державами ЄС протягом 2000-х рр. неухильно зростали. Важливою є і теза автора про те, що торговельно-економічна взаємодія між ЄС і Туреччиною в рамках Митного союзу впливає на економічний баланс у регіоні та формує додаткові канали політичного впливу ЄС [12].

Окремі сфери та напрями співпраці між Європейським Союзом та країнами Близького Сходу дослідила К. Біанко, яка наголосила на наявних геополітичних викликах як передумові формування нового підходу до поглиблення енергетичної співпраці, особливо в контексті значних енергетичних ресурсів регіону та його важливості в боротьбі зі зміною клімату. Авторка також виділила чотири перспективні напрями енергетичної співпраці ЄС з країнами РСАДПЗ: енергоефективність, електрифікація, відновлювана енергетика та циркулярна вуглецева економіка [25].

Влив міграційного фактору на розвиток відносин ЄС з країнами Близького Сходу вивчали П. Фаргес та К. Фандріх. Автори проаналізували дану проблему крізь призму подій «арабської весни», а також дослідили зміни в близькосхідній політиці ЄС, що були спричинені міграційною кризою [36]. Дане питання розглянув у своїй статті також і Д. Мікаель. Автор вказує

на те, що міграція негативно вплинула на розвиток відносин ЄС з країнами Близького Сходу. Особливу увагу науковець приділив міграційній кризі, що розпочалась після початку війни в Сирії та досягла піку в 2015 р. [53].

Таким чином, підсумовуючи огляд джерельної бази та наукової літератури необхідно зазначити, що науково-теоретична база нашої роботи є досить широкою, інформативною та цілком достатньою для розкриття теми дослідження.

1.2. Понятійно-категоріальний апарат дослідження

Для здійснення комплексного аналізу зовнішньої політики Європейського Союзу та її близькосхідного вектору, потрібно окреслити ключові поняття та терміни, які виступають основою теоретичного осмислення міжнародних процесів та базою для аналізу політичних взаємодій на глобальному, а також регіональному рівнях.

Міжнародні відносини як наука сформувалися після Першої світової війни у відповідь на потребу пояснити причини воєн і знайти механізми для запобігання новим конфліктам та встановлення глобального миру.

З появою та формуванням науки про міжнародні відносини після Першої світової війни розпочались дебати з приводу визначення поняття «міжнародні відносини». Як зазначав Г. Морґентау, засновник теорії політичного реалізму, міжнародні відносини – це боротьба за владу між країнами. Американський політолог К. Райт, визначав міжнародні відносини як «відносини між групами, що мають велике значення в житті світу в будь-який період історії». Своє визначення поняттю «міжнародні відносини» дають Гарольд і Маргарет Спроут, зазначаючи, що міжнародні відносини – це «ті аспекти взаємодії та відносин незалежних політичних спільнот, в яких присутній певний елемент протистояння, опору або конфлікту цілей чи інтересів» [65].

Звертаючись до Оксфордського словника, ми можемо знайти наступне визначення поняття «міжнародні відносини»: «дисципліна, що вивчає

взаємодію між державами, а в ширшому розумінні – функціонування міжнародної системи в цілому». Міжнародна політика є частиною науки про міжнародні відносини, що описує власне політичні процеси: визначення інтересів, формування цілей, ухвалення рішень і використання інструментів зовнішньої дії [107].

На першому етапі розвитку науки про міжнародні відносини значне розповсюдження мали ідеї ліберального інтернаціоналізму (1919–1930-ті рр.). Його головна ідея – це переконання, що співпраця між державами можлива через активізацію діяльності міжнародних організацій та чітке дотримання норм права, а міжнародна політика – це сфера раціональної співпраці, де миру можна досягти завдяки чітко встановленим правилам гри. Символом цього періоду став проєкт Ліги Націй та «14 пунктів» президента США В. Вільсона.

Розчарування в ідеалістичних поглядах на міжнародні відносини внаслідок провалу діяльності Ліги Націй і початок Другої світової війни призвели до формування реалістичної ідеї функціонування міжнародних відносин. Так, Г. Моргентау вважав, що міжнародні відносини визначаються боротьбою держав за владу і безпеку в умовах анархії, а інститути відіграють другорядну роль [60]. Пізніше К. Волтц розвинув цю ідею, пояснюючи поведінку держав структурою міжнародної системи [66].

У 1970-х рр. в працях Р. Кеохейна та Дж. Ная з'являються ідеї неоліберального інституціоналізму. Сутність цих ідей полягала в тому, що навіть в умовах анархії можлива співпраця, якщо держави створюють міжнародні режими й інститути, які зменшують невизначеність і стимулюють взаємність [45].

Паралельно формувалась англійська школа вчених-міжнародників, одним із представників якої був Г. Булл. Науковці даної школи запропонували поняття «міжнародного суспільства» і підкреслювали значення норм, дипломатії та міжнародного права поряд із балансом сил [32].

Завершення «холодної війни» актуалізувало пошук нових підходів до вивчення природи міжнародних відносин. Одним із таких підходів став конструктивізм, що концентрувався на вивченні ролі ідентичностей та норм. Згідно поглядів А. Вендта, те, чи є система конфліктною, чи мирною, залежить не від анархії та влади, а від спільної культури, створеної через дискурсивні соціальні практики [67].

У подальшому з'явилися неомарксистська теорія Р. Кокса та світ-системний аналіз, запропонований І. Валлерстайном, що акцентували увагу на нерівності, дискурсі, а також структурних асиметріях у міжнародних відносинах [55; 50].

Таким чином, теорія міжнародних відносин як наука, пройшла тривалий шлях від нормативного ідеалізму до інституціоналізму та конструктивізму, а нині доповнюються критичними та міждисциплінарними підходами. Сьогодні міжнародну політику неможливо інтерпретувати, використовуючи один із цих підходів або знайти риси однієї єдиної школи політичної думки. Наразі вона являє собою складну систему, де відбувається боротьба інтересів та співпраця, де взаємодіють різні типи акторів.

Згідно точки зору К. Р. Легга та Дж. Моррісона при вивченні міжнародних відносин потрібно проводити аналіз на трьох рівнях: національному, регіональному та світовому [56].

Однак існує й інший поділ рівнів аналізу. Так, Д. Сінгер запропонував два рівні аналізу: міжнародна система та національні підсистеми. Згідно з ними, міжнародна система є найбільш всеосяжним рівнем аналізу, що охоплює як взаємодію всієї системи, так і окремих її складових частин. Міжнародний рівень аналізу допомагає зрозуміти закономірності взаємодії в межах системи, робити відповідні узагальнення та, відповідно, прогнози. Іншими словами, системний рівень аналізу створює можливість вивчати міжнародні відносини в цілому [64].

К. Волтц у своїй праці «Людина, держава і війна» представив три складові системи міжнародних відносин: людську природу, природу держав і

природу міжнародної системи, пояснюючи три рівні аналізу – індивідуальний, державний та системний. На його думку, всі три рівні функціонують в рамках анархічної структури міжнародної системи. Серед цих трьох аспектів

Д. Сінгер віддавав перевагу індивідуальному рівню, а К. Волтц – рівню системи. Наразі системний підхід є найбільш популярним при вивченні міжнародних відносин. Він приймає до уваги не лише держави, але й міжнародні організації та регіональні об'єднання, що набирають все більшої ваги на міжнародній арені. Даний підхід дозволяє аналізувати нетрадиційні проблеми міжнародної безпеки (такі, як зміна клімату, міграція, пандемії), а також прогнозувати майбутній розвиток міжнародної системи [64].

Сьогодні серед суб'єктів міжнародних відносин вирізняють:

- Окремого актора (одинацями аналізу при цьому виступають його цінності та цілі, його сприйняття світу, а також наміри інших акторів).
- Державу (об'єктами аналізу тут є її ресурси, населення, економічна система, політична система, класи та соціальна структура).
- Систему прийняття рішень у сфері зовнішньої політики (її цілі та стратегії).
- Інструменти просування зовнішньої політики (одинацями аналізу в цьому випадку є дипломатія, пропаганда, військова справа).
- Суб'єкти регіонального та міжнародного рівня (такі, як ЄС, КОМЕКОН, АСЕАН, НАТО, Організація Об'єднаних Націй),
- Процеси взаємодії (переговори, комунікації, війна тощо) [65].

Для аналізу близькосхідного вектору зовнішньої політики Європейського Союзу нам також важливо окреслити значення «жорсткої» та «м'якої» сили як важливих факторів у взаємодії двох регіонів.

Влада – це сила, яку країни застосовують щодо інших держав. Держави використовують свою владу, щоб змусити інші країни підтримати їх у досягненні своїх інтересів.

У міжнародних відносинах розрізняють «м'яку» і «жорстку» силу. «М'яка» сила – це здатність країни досягати своїх цілей через прихильність

інших країн завдяки культурній, економічній, спортивній дипломатії. Даний термін був запропонований Дж. Найєм у 1990 р. Він зазначив, що країни використовують «м'яку» силу, щоб продемонструвати свої пріоритети та переваги, наприклад, демократію та вільну торгівлю, і зробити їх привабливими для інших акторів на міжнародній арені.

У свою чергу, «жорстка» сила являє собою здатність країни досягати бажаних результатів через застосування економічної або військової сили. Її інструментами заохочення є погрози, економічні санкції, військова сила. Нації, які використовують «жорстку» силу, покладаються на вселення страху [48].

Таким чином, ознайомившись з основним понятійно-категоріальним апаратом обраної теми дослідження, ми дійшли висновку, що сфера міжнародних відносин та міжнародної політики є складною системою, яку різні політологи та дослідники намагаються концептуалізувати та пояснити. Як немає єдиного визначення поняття «міжнародні відносини», так немає і універсального підходу до його аналізу. Саме тому сьогодні ми можемо спостерігати синтез різних підходів та методологій, злиття класичних і новітніх теорій, які прагнуть пояснити комплексну природу сучасних міжнародних відносин. Це передбачає врахування не лише взаємодії між окремими державами, але й аналіз міжнародної системи як єдиного взаємопов'язаного цілого, в межах якого актори застосовують як «м'яку», так і «жорстку» силу для досягнення власних інтересів.

1.3. Соціально-економічний та політичний профіль ЄС

Географічне положення та ресурсний потенціал ЄС. Більша частина Європейського Союзу знаходиться на європейському континенті. Єдиною державою ЄС, яка географічно знаходиться за межами Європи, є Кіпр, територія якого розташована в Західній Азії. Загальна площа території ЄС становить 4 236 351 кв. км, а протяжність кордонів – 13 770 км.

Європейський Союз має спільні сухопутні кордони з Норвегією, Україною, Молдовою, Швейцарією, Ліхтенштейном, Андоррою, Монако, Сан-Марино та Ватиканом, Білоруссю, Росією, а також з країнами Західних Балкан (Албанією, Сербією, Чорногорією, Північною Македонією, Боснією і Герцеговиною) та Туреччиною. Також ЄС має вихід до Атлантичного океану, межує з Балтійським, Північним, Середземним і Чорним морями, що визначає його стратегічну важливість [109].

Країни Європейського Союзу багаті на такі природні ресурси, як залізна руда, вугілля, мідь, свинець, цинк, боксити, калій, сіль, гідроенергія, орні землі, деревина [79].

Історія формування. Історія Європейського Союзу починається з середини ХХ ст., а передумовами цього стали руйнівні наслідки Другої світової війни, прагнення запобігти новим конфліктам у Європі, потреба у відновленні економіки та бажання створити стабільний простір миру й співпраці між європейськими державами. Загалом розвиток Європейського Союзу поділяють на кілька етапів.

Початковий етап європейської інтеграції охоплює період з 1951 по 1959 рр. У 1951 р. було підписано Паризький договір, який заснував Європейське співтовариство вугілля та сталі (ЄСВС). Шість держав Західної Європи – Франція, Німеччина, Бельгія, Нідерланди, Італія, Люксембург – зобов'язались об'єднати свої галузі важкої промисловості – видобуток вугілля та виробництво сталі – під загальне управління. Головною ідеєю даного об'єднання було запобігання новій війні в Європі, а саме між Францією та Німеччиною, через розбудову економічної співпраці.

25 березня 1957 р., спираючись на успіх Договору про вугілля і сталь, 6 країн-засновниць розширюють співпрацю на інші сектори економіки. Вони офіційно закріплюють це, підписавши Римські договори, за якими створювались Європейське економічне співтовариство (ЄЕС) та Європейське співтовариство з атомної енергії (Євратом). Ці органи починають діяти з 1 січня 1958 р. [86].

19 березня 1958 р. у Страсбурзі відбулось перше засідання Європейської парламентської асамблеї, попередниці сучасного Європейського парламенту, на якому президентом було обрано Р. Шумана. Вона замінила Спільну асамблею Європейського співтовариства вугілля і сталі, а 30 березня 1962 р. змінила свою назву на Європейський парламент.

Другий період, з 1958 по 1969 рр., називають періодом економічного зростання ЄС. 30 липня 1962 р. була запроваджена спільна сільськогосподарська політика, яка передбачала здійснення країнами ЄЕС спільних заходів у сфері виробництва продуктів харчування, а до 1968 р. внутрішня торгівля стала безмитною. 8 квітня 1965 р. відбулось підписання «Договору про злиття» виконавчих органів трьох Співтовариств (Європейського співтовариства вугілля і сталі, Європейського економічного співтовариства та Євратома), яке набрало чинності 1 липня 1967 р. З цього періоду Європейські співтовариства мали єдиний адміністративний орган – Комісію, та єдиний виконавчий орган – Раду. Крім того, на цьому етапі були визначені і значною мірою реалізовані наступні завдання економічної інтеграції, а саме: організація зони вільної торгівлі; створення митного союзу; формування єдиного спільного внутрішнього ринку. В 1969 р. було схвалено, а в 1989 р. – прийнято рішення про перехід до формування економічного і валютного союзу, що передбачав координацію економічної політики, спільне прийняття рішень і контроль за їх виконанням, запровадження єдиної валюти і проведення єдиної валютної політики.

Третій етап – 1970–1979 рр. – характеризувався розширенням Європейського Співтовариства: в 1973 р. відбулось приєднання до ЄЕС Данії, Ірландії та Великобританії. У 1970 р. було зроблено перші кроки на шляху створення єдиної валюти. З 1979 р. Європейський Парламент набув характеру представницького органу і став обиратись прямим загальним голосуванням раз на п'ять років. У 1975 р. були здійснені кроки, спрямовані на поліпшення економічного становища окремих регіонів країн ЄС. З метою вирівнювання диспропорцій між депресивними та економічно розвиненими

районами почав здійснюватись перерозподіл ресурсів. Також на даному етапі було створено Європейський фонд регіонального розвитку [10, с. 112].

Четвертий етап охоплює період з 1976 по 1990 рр. Він був ознаменований кількома важливими подіями: розширенням ЄЕС на Південь (Греція вступила до Європейського співтовариства в 1981 р., а Іспанія та Португалія – в 1986 р.), початком створення шенгенської зони в 1985 р., падінням Берлінської стіни в 1989 р. та об'єднання Західної та Східної Німеччини в 1990 р. У цей період, незважаючи на відсутність митних тарифів між країнами ЄС, торгівля між ними не була цілком вільною через наявність різного роду адміністративних бар'єрів між країнами, різні стандарти, субсидії національним виробникам. Для вирішення цих проблем у 1986 р. було прийнято Єдиний Європейський акт, в якому було зазначено головну мету – створення економічного та валютного союзу країн Європейського Співтовариства.

П'ятий етап охоплює 1990–2000 рр. В 1992 р. у Маастрихті було підписано Договір про Європейський Союз. Даний Договір запроваджував єдину валютну систему, а також створював економічний та валютний союз. Крім того, в цей період було створено європейське поліцейське відомство – Європол, а також запроваджено громадянство ЄС. У 1995 р. до ЄС вступили три нові країни: Фінляндія, Швеція та Австрія. У травні 1998 р. був утворено Європейський Центральний банк та визначено 11 держав, які першими запровадять єдину валюту. З 1 січня 2002 р. євро почало функціонувати як грошова одиниця. Реалізація цього проекту стала одним із найбільших досягнень європейської інтеграції.

Крім того, важливими Договорами цього періоду стали Амстердамський договір (1997 р.), де було зазначено необхідність вирішення таких питань, як забезпечення візового контролю, здійснення міграційної політики, спільної охорони зовнішніх кордонів, а також співпраці в цивільних справах. У 2000 р. був підписаний Ніццький договір, який передбачав запровадження правил голосування для країн ЄС.

Шостий етап охоплює період, який розпочався з 2000 р. У 2004 р. до ЄС приєдналися ще 10 країн: Чехія, Естонія, Латвія, Литва, Відень, Угорщина, Польща, Словенія, Словаччина, Кіпр, Мальта, а в 2007 р. до ЄС вступили Болгарія та Румунія. У тому ж році 27 країн підписали Лісабонський договір, який набув чинності в 2009 р. Він запровадив інституційні зміни, конкретизував сфери впливу ЄС, передбачав здійснення реформ у системі органів управління ЄС, а також реформування спільної зовнішньої та безпекової політики (СЗБП). Крім того, було розширено Спільну торговельну політику (ССР) на торгівлю послугами та здійснення інвестиційної діяльності. В 2013 р. до ЄС вступила остання країна – Хорватія, а в 2020 р. зі складу ЄС вийшла Велика Британія за результатами референдуму, проведеного в країні в червні 2016 р [11].

Членами ЄС наразі є 27 країн. Також до складу Європейського Союзу входять 13 заморських країн і територій. Одна з них належить Данії (Гренландія), шість належать Франції (Французька Полінезія, Французькі Південні та Антарктичні території, Нова Каледонія, Сен-Бартелемі, Сен-П'єр і Мікелон, Уолліс і Футуна), ще шість належать Нідерландам (Аруба, Бонайре, Кюрасао, Саба, Сінт-Естатіус, Сінт-Мартен). Усі вони входять до складу Асоціації заморських країн і територій (ОСТА).

Політична система ЄС. Європейський Союз є унікальною міжурядовою та наднаціональною організацією. Договори та законодавство Євросоюзу мають пріоритет над національним законодавством держав ЄС. Конституція відсутня, але правовий порядок ЄС базується переважно на Договорі про Європейський Союз (ДЄС) та Договорі про функціонування Європейського Союзу (ДФЄС).

До виконавчої гілки влади відносять три інституції ЄС:

- 1) Європейська Рада – складається з глав держав або урядів країн ЄС, а також президента Європейської Комісії. Вона збирається щонайменше чотири рази на рік для прийняття загальних політичних рішень. Президент Європейської Ради призначається лідерами держав ЄС на строк 2,5 роки з

правом поновлення на один термін. З 1 грудня 2024 р. Європейську Раду очолює Антоніу Коста.

- 2) Рада Європейського Союзу – складається з посадових осіб держав ЄС. Вона виконує функції з проведення переговорів та прийняття законів ЄС, укладання міжнародних угод, прийняття бюджету ЄС, розробки зовнішньої політики та політики безпеки ЄС, а також координування політики держав у конкретних сферах. Країни ЄС по черзі головує на засіданнях Ради протягом шести місяців. Наразі головування в Раді здійснює Данія, яка буде виконувати ці функції до 31 грудня 2025 р. [100].
- 3) Європейська комісія – складається з 27 комісарів (по одному від кожної держави), включаючи президента. Комісія має виключне право ініціювати законодавство ЄС, за винятком зовнішньої політики та політики безпеки та оборони, і відповідає за моніторинг впровадження законодавства ЄС, виконання бюджету ЄС, проведення переговорів у певних сферах політики та забезпечення зовнішнього представництва ЄС. Президент ЄК призначається на 5-річний термін Європейською Радою та затверджується Європейським парламентом. Європейський парламент також затверджує всю Комісію на 5-річний термін. З 2024 р. Комісію очолює Урсула фон дер Ляєн.

Законодавча влада представлена двома інституціями: Радою Європейського Союзу (Рада) та Європейським парламентом (ЄП). Європейський парламент і Рада ЄС поділяють відповідальність за ухвалення більшості законодавчих актів ЄС. Європейська комісія вносить законодавчі пропозиції, а дві інші інституції повинні погодити їх, щоб вони стали законом – за винятком сфери спільної зовнішньої та безпекової політики, де рішення ухвалюються консенсусом урядів держав ЄС.

Виборча система до Ради відсутня, вона складається з міністрів держав ЄС, в Європейському парламенті діє пропорційне представництво, яке забезпечує формування складу парламенту на основі результатів загальних виборів у державах ЄС. Вибори до Європейського парламенту відбуваються

раз на п'ять років. Останні вибори пройшли 9 червня 2024 р. Президентом Європейського парламенту було переобрано на другий термін у липні 2024 р. Роберту Мецолу.

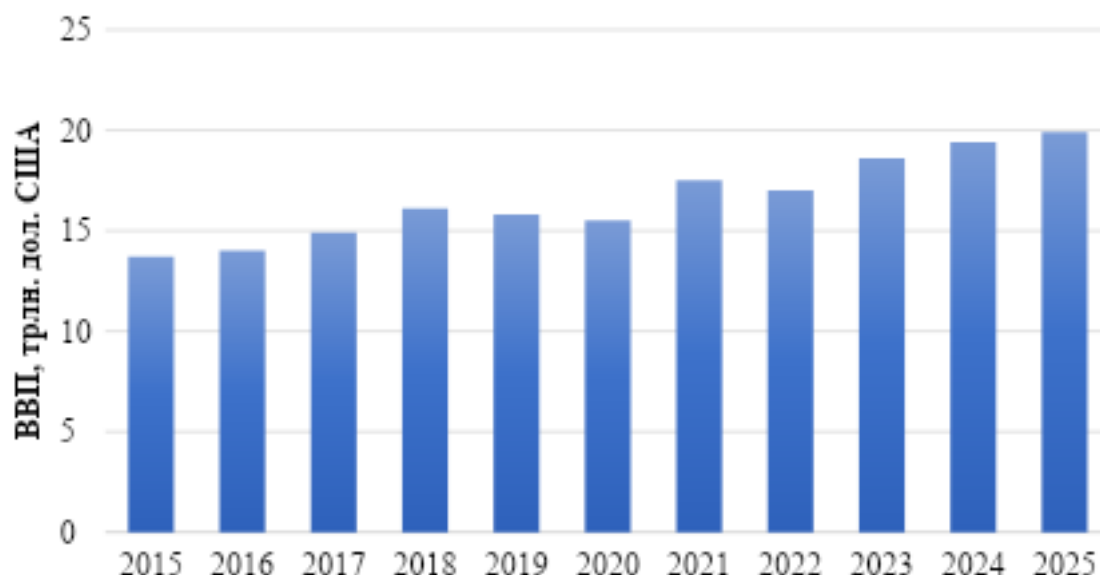
Судова влада представлена Судом Європейського Союзу, який включає Суд справедливості, до складу якого входять 11 генеральних адвокатів та Загальний суд, який складається з 27 суддів, по одному від кожної держави ЄС. Зазвичай судді призначаються за спільною згодою держав ЄС на 6 років із можливістю переобрання [40].

Економічний розвиток. Європейський Союз функціонує як єдиний ринок, що складається з 27 країн. В ньому товари, послуги, капітал та особи вільно переміщуються без технічних, правових та бюрократичних бар'єрів.

Європейський Союз має єдину валюту – євро – запроваджену в 1999 р. та визнану офіційною в 20 країнах. Ці країни формують єврозону. Євро сприяє європейській інтеграції, дозволяючи мешканцям країн єврони користуватись перевагами єдиного ринку.

ВВП ЄС становить 19,9 трильйонів доларів. Найбільшу частку має Німеччина, за нею йдуть Франція та Італія. Послуги становлять 72% ВВП ЄС, промисловість – решту.

Ще однією особливістю економіки Європейського Союзу є власний бюджет, який спрямовується на фінансування пріоритетних для ЄС сфер та великих проєктів, які більшість країн ЄС не могли б фінансувати самостійно. Поточний довгостроковий бюджет діє з 2021 по 2027 р. і становить близько 2 трлн євро [83].

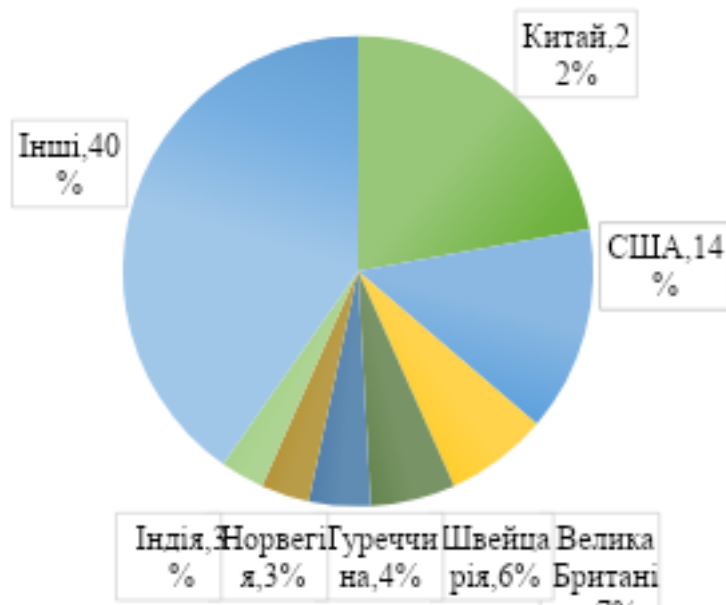
Рис. 2. Динаміка зростання ВВП ЄС протягом 2015–2025 рр. (у млрд дол.)

Складено авторкою за джерелом: [111].

Переходячи до розгляду питання розвитку торгівлі в ЄС, важливо зазначити, що на сучасному етапі Європейський Союз є одним із найбільших у світі експортерів промислових товарів і послуг. На нього припадає близько 14% світової торгівлі товарами.

Найбільшими ринком збуту для товарів ЄС станом на 2025 р. виступають Сполучені Штати Америки, а найбільшим джерелом імпорту – Китай. Провідними торговельними партнерами ЄС у сфері послуг є Сполучені Штати Америки та Велика Британія.

Рис. 3. Країни, які є головними імпортерами товарів та послуг з ЄС (станом на 2024 р.)

Складено авторкою за джерелом: [112].

В 2024 р. загальний обсяг експорту ЄС склав 2,8 трлн дол. Основними експортними партнерами Європейського Союзу виступили Сполучені Штати, Велика Британія та Китай. Трьома основними експортними товарами були:

- 1) машини, ядерні реактори, котли;
- 2) фармацевтичні продукти;
- 3) транспортні засоби [110].

Обсяг імпорту в 2024 р. склав 2,64 трлн дол. Основними партнерами Європейського Союзу з імпорту також стали Китай, США та Велика Британія. Трьома основними статтями імпорту виступають:

- 1) мінеральне паливо, масла, продукти дистиляції;
- 2) електричне та електронне обладнання;
- 3) машини, ядерні реактори, котли [117].

Населення та демографічні процеси в ЄС. Населення Європейського Союзу становить понад 448 мільйонів жителів, що складає близько 5,6% населення планети. За оцінками експертів, населення ЄС буде стабільно

зростати до 2026 р., після чого до 2100 р. воно буде поступово скорочуватись. Станом на 2100 р., за приблизними оцінками, чисельність населення Євросоюзу становитиме 420 мільйонів осіб.

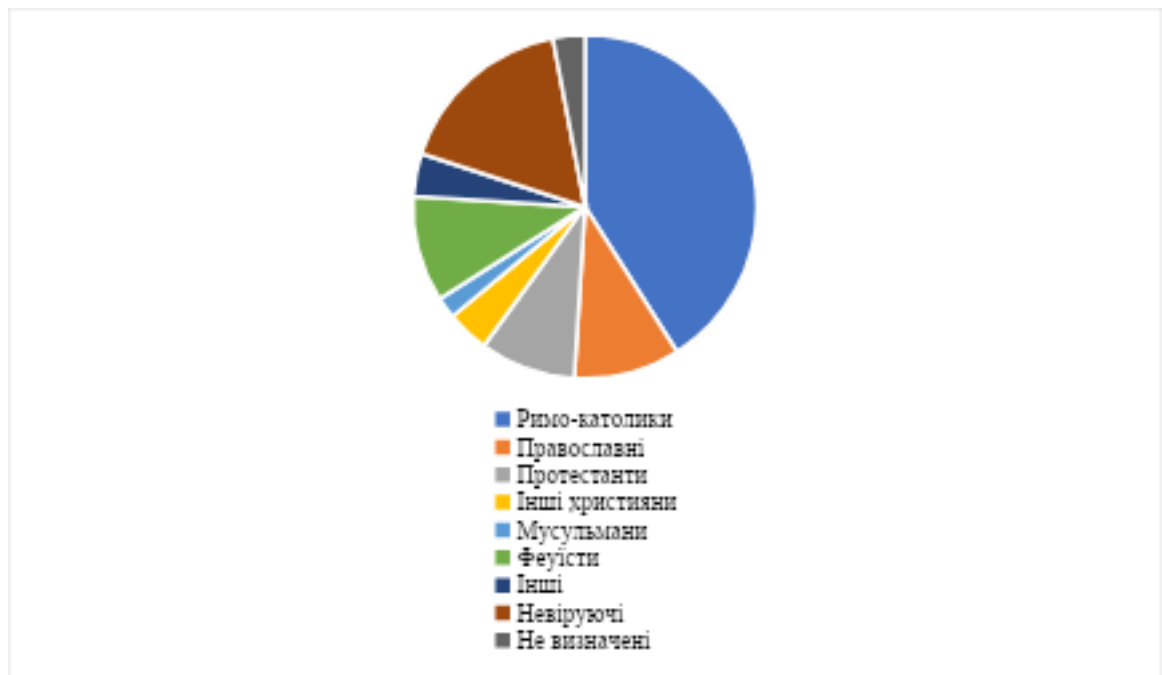
Близько 41 мільйона мешканців ЄС є іноземними громадянами. Майже 14 мільйонів з них є громадянами інших країн ЄС, ніж ті, в яких вони проживають.

Держави Європейського Союзу є високоурбанізованими країнами. Близько 39% населення ЄС проживає в містах, 36% – у містечках і передмістях, 25% – в сільській місцевості.

Ще однією особливістю демографічних процесів в Європейському Союзі є його відкриті кордони. З 1985 р. Шенгенська зона дозволяє населенню пересуватись без прикордонного контролю. Всі держави ЄС, крім Кіпру та Ірландії, є членами Шенгенської зони. Болгарія та Румунія приєднались до неї в березні 2024 р. 4 країни, що не входять до ЄС (Ісландія, Норвегія, Швейцарія та Ліхтенштейн), також є частиною Шенгенської зони.

Розподіл населення значно відрізняється в залежності від країни. Найбільша щільність населення зафіксована в Нідерландах, Бельгії та Люксембурзі.

Говорячи про конфесійний склад слід зазначити, що більшість населення є християнами – 72,8%. З них до римо-католиків відносять себе 41%, до православних 10%, до протестантів – 9%, а іншими християнами вважають себе 4%. Також близько 2% населення становлять мусульмани, 10% - атеїсти, 17% - невіруючі, 3% - не визначені.

Рис. 1. Конфесійний склад населення ЄС (станом на 2019 р.)

Складено авторкою за джерелом: [79].

Участь у міжнародних організаціях. Європейський Союз є спостерігачем та учасником декількох міжнародних організацій.

З 1974 р. Європейський Союз (тоді ще Європейське Економічне Співтовариство) має статус спостерігача із розширеними правами при ООН. У 2011 р. Генасамблея надала ЄС розширені права, а саме право виступати, подавати заяви, пропонувати поправки. Важливо зазначити, що ЄС співпрацює з усіма головними органами ООН (Генасамблеєю, РБ ООН, ECOSOC) та спеціалізованими агентствами (УВКБ ООН, ВООЗ, ФАО тощо).

Європейський Союз є повноправним членом Світової організації торгівлі (СОТ), правонаступниці ГАТТ, веде переговори від імені всіх держав ЄС у сфері спільної торговельної політики, ініціює справи щодо врегулювання суперечок, просуває багатосторонні торговельні угоди.

Крім цього, ЄС є важливим партнером Організації з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ), хоч і не є її членом. У рамках даної організації ЄС фінансово та політично підтримує місії ОБСЄ, особливо в питаннях демократизації, дотримання прав людини, моніторингу виборів (зокрема в Україні, на Балканах, у Кавказькому регіоні) [97].

Важливою є співпраця між ЄС та НАТО. Їх активна взаємодія триває понад 22 роки і охоплює широке коло питань: кризове управління, морська безпека тощо. Основа співпраці між двома організаціями була визначена в грудні 2002 р., коли було підписано Декларацію про європейську безпекову та оборонну політику, яка характеризувала відносини між НАТО та ЄС як стратегічне партнерство та надавала ЄС «гарантований доступ до планових можливостей НАТО». У 2003 р. угоди «Берлін Плюс» окреслили правову та інституційну основу, що дозволяє ЄС здійснювати військові місії з використанням ресурсів, планування та оперативних можливостей НАТО [54].

Важливо зазначити, що ЄС є співзасновником та учасником декількох регіональних та міжрегіональних платформ, як, наприклад, Союз для Середземномор'я, Східне партнерство, Африканський Союз, а також G7/G20, де Європейський Союз представлений поряд із найбільшими економіками світу [47].

Місце у світових рейтингах. ЄС – це об'єднання, яке представляє 27 країн Європи, рейтинги яких значно варіюються через відмінності в економічному розвитку. Європейський Союз займає високі позиції в таких рейтингах як Індекс людської свободи, Індекс зручності ведення бізнесу (див. таблицю 1.1.). Доволі високе місце країни Європейського Союзу займають згідно Індексу розвитку людського потенціалу, який враховує три важливі показники: валовий внутрішній продукт (ВВП) на душу населення, рівень грамотності й тривалість життя.

Таблиця 1.1.

	Місце країн ЄС	Кількість країн	Організація, що визначає рейтинг
Рейтинг всесвітньої конкурентоспроможності (станом на 2025 р.)	Топ 63	69	Міжнародний інститут управлінського розвитку (IMD)
Зручність ведення бізнесу (станом на 2020 р.)	Топ 88	190	Всесвітній банк
Індекс розвитку людського потенціалу (станом на 2022 р.)	Топ 57	193	Організація Об'єднаних Націй (ООН)
Індекс людської свободи (станом на 2023 р.)	Топ 63	165	Інститут Катона (Cato Institute)
Індекс подорожей та розвитку туризму (станом на 2021 р.)	Топ 65	119	Всесвітній економічний форум (World Economic Forum)
Індекс інновацій (станом на 2024 р.)	Топ 50	100	Всесвітня організація інтелектуальної власності (BOIB)

Складено авторкою за джерелом: [108; 113; 114; 115; 116; 119].

Розглянувши соціально-політичний та економічний профіль Європейського Союзу, можна зробити висновок, що на сучасному етапі він виступає складною наддержавною структурою, яка представляє інтереси 27 країн Європи та має тривалу історію формування та інтеграції, що бере свій початок у повоєнні часи. ЄС діє як глобальний актор, особливо в сферах економіки та політики. Сьогодні Європейський Союз є одним із найбільших геоекономічних гравців на планеті та має значний вплив на глобальні процеси розвитку, стабільності та безпеки.

РОЗДІЛ 2. ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ВІДНОСИН ЄС ТА КРАЇН БЛИЗЬКОГО СХОДУ

2.1. Етапи формування близькосхідної політики Європейського Союзу

Ще з кінця XIX – початку XX ст. ми можемо спостерігати значний інтерес європейських держав, а саме Великої Британії та Франції, до регіону, що відображав їх стратегічні інтереси на Близькому Сході.

Керуючись прагненням забезпечити собі доступ до прибережних портів Перської затоки, Індійського океану та Червоного моря, або встановити контроль над нафтовими ресурсами головних нафтодобувних територій, ці країни вже в той час формували міцні зв'язки між двома регіонами: Європою та Близьким Сходом. Ці зв'язки, що трансформувались під впливом подій Першої світової війни, згодом вплинули на формування зовнішньополітичних пріоритетів Європейського Співтовариства щодо близькосхідного регіону.

Попри те, що відносини між європейськими державами та країнами Близького Сходу існують більш ніж століття, офіційна міжрегіональна кооперація бере свій початок лише після закінчення Другої світової війни та початку європейської інтеграції.

Загалом сучасна зовнішньополітична стратегія ЄС щодо Близького Сходу сформувалася поступово, пройшовши кілька ключових етапів розвитку та спираючись на низку важливих інституцій і механізмів координації. Одним із переломних моментів стала Шестиденна війна 1967 р., яка дала поштовх до створення в 1970 р. Європейського політичного співробітництва (ЕПС) – першого інструмента, що заклав основу для узгодженої зовнішньої політики Європейського співтовариства. Події «Чорного вересня» у Йорданії в 1970 р. стали ще одним каталізатором активізації європейської дипломатії [15].

У 1976 р. було офіційно започатковано Євро-арабський діалог, який сформував комплексну політичну основу для подальшої довгострокової співпраці між ЄС та країнами Близького Сходу. Одним із найважливіших документів цього періоду стала Венеційська декларація 1980 р., що

задекларувала єдину європейську позицію щодо арабо-ізраїльського конфлікту та залишається концептуальною основою політики ЄС у цьому питанні й сьогодні.

До запровадження Спільної зовнішньої та безпекової політики ЄС співпраця з регіоном Близького Сходу формувалась на основі загального прагнення Європейської Спільноти забезпечити стабільність, мир та економічний розвиток у суміжних регіонах, а також гарантувати власну енергетичну безпеку.

Попри те, що в другій половині ХХ ст. в межах європейського інтеграційного об'єднання ще не існувало цілісної політики щодо розробки та реалізації спільної зовнішньої стратегії, Європейське Співтовариство вже тоді мало значні економічні та політичні інтереси на Близькому Сході та відігравало помітну роль у взаємодії з його державами.

Стратегія Європейської Спільноти у відносинах з країнами Близького Сходу на той час ґрунтувалась на двох ключових складових: розвитку економічного партнерства та сприянні врегулюванню регіональних конфліктів шляхом дипломатичного посередництва. Важливо зазначити, що політичні позиції країн Співтовариства були нерозривно пов'язані з їх економічними інтересами та енергетичною залежністю від ресурсів регіону.

У період 1950-х–1970-х рр. ще не існувало узгодженої зовнішньої політики Європейського Співтовариства. Європейські держави співпрацювали як з арабськими країнами, зокрема, в питаннях постачання енергоресурсів, так і з Ізраїлем. Після закінчення Другої світової війни Ізраїль користувався підтримкою усіх шести країн Європейського Співтовариства, особливо Франції, Німеччини та Нідерландів [59].

Через розрив зв'язків із більшістю арабських країн унаслідок війни в Алжирі 1954-1962 рр., Франція почала розглядати Ізраїль як свого стратегічного партнера в регіоні. Більш міцні стосунки почали формуватися на початку 1960-х рр. і між Ізраїлем та Федеративною Республікою Німеччина. Тодішній німецький уряд вважав, що має моральний обов'язок

перед новоствореною державою через трагедію Голокосту, і це переконання матеріалізувалось у формі надання Ізраїлю економічної та військової допомоги [39, с. 454-455].

Однак, Шестиденна війна 1967 р. та загострення арабо-ізраїльського конфлікту не лише привернули увагу Європи до подій у регіоні, але й значно змінили позицію європейських держав та змусили їх почати відігравати більш активну роль на Близькому Сході [31, с. 7-8].

У 1973 р. до Європейського Співтовариства приєднались Данія, Ірландія та Велика Британія, що призвело до ще більшої неузгодженості в зовнішньополітичних підходах ЄЕС. Це збіглося в часі з Війною Судного дня (Йом-Кіпур), коли Сирія та Єгипет здійснили раптовий наступ на Ізраїль. Європейське Співтовариство виявилось невідповідним до цієї кризи. Серед країн ЄЕС бракувало узгодженості: Франція та Італія підтримували арабські країни, Велика Британія та Німеччина зберігали нейтралітет, а Нідерланди та Данія підтримували Ізраїль.

Запровадження нафтового ембарго з боку країн ОПЕК у 1973 р. стало поворотним моментом у відносинах між європейськими та близькосхідними країнами: арабські держави використали нафту як політичну зброю проти Заходу через його підтримку Ізраїлю [70]. Нафтова криза ще більше посилила розбіжності серед членів Європейського Співтовариства, оскільки кожна країна керувалась передусім власними економічними інтересами [59].

Жовтнева війна 1973 р. та запровадження нафтового ембарго арабськими країнами-виробниками нафти стали несподіванкою для європейських держав, які на той час імпортували 80% своєї нафти з регіону Близького Сходу, і змусили їх відійти від політики нейтралітету.

28 жовтня 1973 р. міністри закордонних справ держав Європейського Співтовариства, зібравшись у Брюсселі, ухвалили перше спільне комюніке, в якому закликали до політичного врегулювання конфлікту. Де-факто ухвалення даного комюніке передбачало визнання всіх держав регіону,

включаючи Ізраїль, а також звільнення територій, окупованих у 1967 р., і необхідність дотримання прав палестинського населення [59].

Крім того, ці події змусили ЄЕС замислитись над питанням забезпечення власної енергетичної безпеки та необхідністю проведення більш збалансованої політики в регіоні. Багато в чому саме під впливом подій на Близькому Сході в 1970-х рр. починає формуватися Європейська політична співпраця (ЕПС) – координаційний механізм у сфері зовнішньої політики.

З початком 1980-х рр. з'явилися нові виклики для європейських держав. Євро-арабський діалог 1970-х рр. виявився неефективним. Механізми Європейської політичної співпраці не змогли забезпечити узгодженість дій, оскільки країни Європейського Співтовариства слідувати власним короткостроковим стратегічним інтересам. Це стало особливо очевидним під час ірано-іракської війни 1980–1988 рр., яка виявила протиріччя між національними підходами до регіональної безпеки та енергетичних питань.

Побоювання, що конфлікт вийде за межі регіону та спричинить перебої постачання нафти, спонукало європейські країни здійснювати політику, яка відповідала їх власним, перш за все економічним, інтересам. Так, Франція та Італія виступали одними з головних постачальників зброї для Іраку, в той час як Іран отримував підтримку з боку Бельгії та Італії [88, с. 9].

Прагматизм був помітним і в намаганнях зав'язати більш тісні стосунки з новоствореною Радою співробітництва арабських держав Перської затоки та поглибити політичне та економічне співробітництво. Загалом, енергетична залежність держав ЄЕС, а також прагнення і надалі здійснювати продаж зброї країнам Близького Сходу спонукали держави Західної Європи зберігати стабільні економічні зв'язки з усіма сторонами конфлікту, а також обумовлювали необхідність підтримувати добрі стосунки з «малими» державами Перської Затоки.

Результатом стала чітко виражена фрагментарність європейського підходу: відсутність спільності та єдиної близькосхідної політики. Низька ефективність Європейської політичної співпраці (ЕПС), а також необхідність

посилення власного впливу в регіоні з метою конкуренції з США та СРСР, спонукали європейські держави до вироблення більш цілісної та узгодженої зовнішньополітичної концепції щодо Близького Сходу [27, с. 222].

З підписанням Маастрихтського договору в 1992 р. та створенням Європейського Союзу в 1993 р. ситуація почала змінюватись: відбувається якісна еволюція зовнішньополітичної стратегії даного об'єднання. Саме в цей період було започатковано Спільну зовнішню та безпекову політику (CFSP), яка мала на меті узгоджувати підходи країн ЄС до міжнародних питань, посилити геополітичну суб'єктність ЄС та виробити єдину стратегічну лінію щодо Близького Сходу. Зі створенням ЄС спостерігається перехід від реактивної до проактивної політики, що знаходить своє відображення у реалізації ширшого спектра ініціатив, спрямованих не лише на поглиблення політичної та економічної співпраці, але й на реалізацію спільних проєктів у сферах підтримки демократії та прав людини, боротьби з тероризмом та екстремізмом, управління міграційними потоками, розвитку транспорту, енергетики, освіти, захисту навколишнього середовища.

Перша спроба ЄС сформулювати цілісну політику щодо Близького Сходу відбулась у межах Барселонського процесу – ключової ініціативи, започаткованої 27–28 листопада 1995 р. під час конференції в Барселоні (Іспанія) [30, с. 181]. У ній взяли участь держави Європейського Союзу та 12 держав Південного та Східного Середземномор'я, включаючи Єгипет, Ізраїль, Йорданію, Ліван, Сирію та Палестинську автономію. Її головною метою стало сприяння миру, стабільності та процвітання в регіоні шляхом поглиблення політичної та економічної взаємодії між країнами. Головними інструментами ЄС в реалізації цієї політики виступали торговельні преференції, фінансова допомога та політичний діалог в обмін на здійснення реформ, зокрема, в таких сферах, як забезпечення прав людини та здійснення демократичних перетворень [33].

У 2000-х рр., Європейський Союз поступово переходить до інституціоналізованої співпраці з країнами Близького Сходу, зокрема через

розробку регіональної стратегії та реалізації з 2004 р. Європейської політики сусідства (ENP), ініціативи «Союзу заради Середземномор'я» (UfM), який було створено в 2008 р., а також інших проєктів, спрямованих на політичну та економічну трансформацію в країнах, які межують з ЄС. Важливою метою в цьому відношенні з боку Євросоюзу було забезпечення стабілізації ситуації на його зовнішніх кордонах, у тому числі, шляхом застосування таких інструментів та механізмів, як підтримка впровадження реформ, здатних забезпечити економічні та соціальні вигоди як для країн-партнерів, так і для самого ЄС [3].

Наразі регіон Близького Сходу посідає важливе місце в зовнішньополітичній стратегії Європейського Союзу. У Глобальній стратегії Європейського Союзу з питань зовнішньої та безпекової політики, опублікованій у 2016 р., Близьких Схід згадується відразу у декількох вимірах: безпековому, правозахисному, економічному та екологічному.

У даній стратегії ЄС визначив основні цілі в регіоні на найближчі роки, зокрема підтримку функціональної багатосторонньої співпраці та сприяння практичній взаємодії, передусім, у таких сферах, як:

- безпека кордонів
- боротьба з торгівлею людьми
- протидія тероризму
- нерозповсюдження зброї
- продовольча та водна безпека
- енергетика й клімат
- інфраструктура
- подолання наслідків катастроф.

Крім цього, в якості окремого напрямку зовнішньої політики в регіоні виділено й діалог та проведення переговорів з метою сприяння врегулюванню регіональних конфліктів, таких, як конфлікти в Сирії та Лівії. Щодо палестино-ізраїльського конфлікту, ЄС ставить за мету тісну співпрацю з т. зв. Квартетом (ООН, США, ЄС, Росія), Лігою арабських держав та

іншими ключовими партнерами. При цьому ЄС виступає за існування двох держав – Ізраїлю та Палестини – на основі кордонів 1967 р.

У цій стратегії ЄС також приділяє увагу взаємодії з членами Ради співробітництва арабських держав Перської затоки (РСАДПЗ) та іншими країнами регіону. Спираючись на Спільний всеосяжний план дій з Іраном (JCPOA), ЄС поставив за мету поступове розширення взаємодії з цією країною в таких сферах, як торгівля, наука, охорона довкілля, енергетика, боротьба з торгівлею людьми, міграція.

Крім того, підкреслено бажання поглиблювати діалог з Іраном і країнами РСАДПЗ в питаннях врегулювання регіональних конфліктів та боротьби з тероризмом, базуючись на прагненні запобігти поширенню існуючих криз і створити простір для співпраці [8].

У переглянутій зовнішньополітичній стратегії 2019 р. «Глобальна стратегія Європейського Союзу: три роки потому, погляд у майбутнє», Європейська служба зовнішніх дій узагальнила досягнення у відносинах з Близьким Сходом. В документі зазначено, що ЄС «поглибив партнерства з усіма країнами цього регіону, з регіональними організаціями, такими як Ліга арабських держав, Рада співробітництва арабських держав Перської затоки та Організація ісламського співробітництва, а також заохочував діалог між регіональними суперниками».

Окрема увага приділена й іранській ядерній угоді та підтримці її здійсненню. Як зазначено в доповіді, ЄС відіграв ключову роль у досягненні та ядерної угоди з Іраном, яка має вирішальне значення для безпеки Європи, Близького Сходу та інших регіонів: вона гарантує, що Іран не вироблятиме й не отримуватиме матеріали для створення ядерної зброї. На той час ЄС вірив, що угода виконує своє призначення, і як результат – сприяла запобіганню гонки ядерних озброєнь [9].

Таким чином, близькосхідна стратегія зовнішньої політики Європейського Союзу зазнала суттєвої трансформації. Наразі вона є не просто уособленням інтересів окремих країн, а репрезентує цілісне

стратегічне бачення ролі ЄС на Близькому Сході. Від початкових економічних зв'язків та обережних спроб посередництва в конфліктах, Європейський Союз поступово вибудував системну зовнішньополітичну присутність, що базується на поєднанні дипломатичних, безпекових, енергетичних та гуманітарних інструментів з метою стабілізації ситуації в регіоні, підтримки реформ і захисту власних стратегічних інтересів.

Особливу роль у цьому відіграли такі ініціативи як Європейська політика сусідства (ENP), Союз заради Середземномор'я (UfM), участь у Барселонській конференції та інших проєктах, спрямованих на підтримку миротворчих процесів, економічної диверсифікації та боротьбу з тероризмом. Сьогодні головним документом, що засвідчує стратегічну позицію Близького Сходу в зовнішній політиці ЄС, виступає Глобальна стратегія Європейського Союзу з питань зовнішньої та безпекової політики 2016 р. та її перегляд 2019 р., де країнам регіону відводиться важливе місце.

2.2. Основні напрями співпраці Євросоюзу з державами близькосхідного регіону

Політична та безпекова взаємодія є основою двосторонніх відносин ЄС з країнами регіону Близького Сходу. В цьому контексті важливе значення має еволюція позиції ЄС щодо врегулювання найбільш складного та одного з найбільш довготривалих конфліктів на Близькому Сході – палестино-ізраїльського протистояння.

Відносини Європейського Союзу з Ізраїлем починаючи з 1956 р. зазнали значної трансформації. Якщо на початкових етапах між окремими державами ЄЕС з цього питання існували певні розбіжності, згодом їх позиція стала більш «збалансованою», що знайшло своє відображення у Венеційській декларації 1980 р. Проте, позиція ЄС постійно зазнавала коректив, передусім, через питання щодо врегулювання палестино-ізраїльського протистояння, а також економічної співпраці ЄС з Ізраїлем. У червні 1997 р. на саміті в Амстердамі ЄС відкрито заявив про підтримку права палестинців

на самовизначення, не виключаючи можливості створення Палестинської держави, що викликало негативну реакцію з боку Ізраїлю. Однак відкритість Ізраїлю до участі в ініціативі «Дорожня карта», запровадженій у 2002 р., викликала помірний оптимізм з боку країн ЄС та держав-учасниць Квартету міжнародних посередників [16, с. 95].

В якості однієї з головних вимог виконання «Дорожньої карти» Європейський Союз висував термінове призупинення Ізраїлем будівництва нових поселень на Західному березі р. Йордан без будь-яких попередніх умов. США, в свою чергу, продовжували дотримуватися позиції, що поселення – це основна перешкода для миру, але заморожувати їх будівництво поки не припинились теракти з палестинської сторони, недоцільно. Саме тому така неузгодженість позицій не змогла зупини Ізраїль, що не сприяло досягненню поставлених цілей, а навпаки призвело до неефективності даної ініціативи.

Невдовзі після обрання на посаду Верховного комісара із зовнішньої політики й політики безпеки ЄС у 2010 р. К. Ештон вона здійснила візит до Ізраїлю в рамках свого близькосхідного турне. К. Ештон зустрілася з президентом Ш. Пересом і міністром закордонних справ А. Ліbermanом. Під час зустрічей вона наголосила, що ЄС і надалі виступає за підтримку мирного процесу і поглиблення двосторонніх економічних відносин з Ізраїлем [14].

У 2015 р., після публікації ЄС нових рекомендацій щодо маркування товарів, вироблених в ізраїльських поселеннях на окупованих палестинських територіях, що зазначалося Брюсселем як необхідний крок, Ізраїль визнав його «дискримінаційним» і прийняв рішення призупинити контакти з органами Європейського Союзу, які беруть участь у мирних переговорах з палестинцями, що також привнесло певну напругу в двосторонні відносини [43].

Напад ХАМАС на Ізраїль 7 жовтня 2023 р. викликав широке засудження дій даного угруповання і стійку солідарність з Ізраїлем, що супроводжувалось визнанням права Ізраїлю на самооборону. Однак ескалація

напруги в Секторі Газа, значна кількість жертв серед цивільного населення та постійні перешкоди з боку Ізраїлю в наданні гуманітарної допомоги призвели до переосмислення позицій багатьох європейських держав.

Ізраїль користується безумовною підтримкою ряду європейських держав, які блокують будь-які спроби чинити тиск на ізраїльський уряд. Так, у лютому 2024 р., коли Іспанія та Ірландія закликали переглянути Угоду про асоціацію між ЄС та Ізраїлем, Європейська комісія проігнорувала цю пропозицію. Однак через рік і три місяці голландська Ініціатива щодо офіційного перегляду положень Угоди була прийнята більш серйозно [61].

Це було викликано зміною в ізраїльській стратегії після порушення режиму припинення вогню в березні 2025 р. Військовий наступ армії Ізраїлю в Секторі Гази та повна блокада даного регіону призвели до погіршення гуманітарної ситуації в Газі. З кінця березня 2025 р. Ізраїль також прямо заборонив усім міжнародним співробітникам Близькосхідного агентства ООН з допомоги біженцям і організації робіт (БАПОР) в'їзд до Сектору Гази. Це ще більше підірвало зусилля з надання допомоги, оскільки БАПОР є основним постачальником гуманітарної допомоги палестинцям. Значна кількість жертв в Газі змусили ЄС та країни, які традиційно підтримують Ізраїль – Німеччину, Австрію та Чехію – вимагати негайного припинення вогню і організації гуманітарного коридору до Сектору Гази [61].

Однак ситуація все ще залишається досить складною: попри те, що більшість країн ЄС усвідомлюють необхідність припинення вогню та обмеження підтримки ізраїльського уряду, Європейський Союз має власні стратегічні інтереси, що гальмують ухвалення рішучих дій. Так, невдовзі після початку повномасштабного російського вторгнення в Україну, ЄС підписав угоду про імпорту ізраїльського природного газу. Така співпраця в енергетичній сфері створює умови для підтримки стабільних відносин з Ізраїлем на основі співробітництва, що потенційно обмежує готовність ЄС запроваджувати значні обмежувальні заходи. Крім того, значною є роль Ізраїлю також і в реалізації масштабних геостратегічних проєктів, таких як

Економічний коридор Індія-Близький Схід-Європа (проект ІМЕС), який є важливим для країн ЄС з точки зору вибудовування нових глобальних торговельних шляхів, що ще більше ускладнює можливості ЄС для здійснення впливу на Ізраїль [35].

Офіційна співпраця Європейського Союзу з Палестинською адміністрацією розпочалась у 1994 р. та з самого початку була спрямована на підтримку формування демократичної, незалежної й життєздатної Палестинської держави. Наразі ЄС активно залучений до Близькосхідного мирного процесу та є членом «Близькосхідного квартету», що працює над втіленням рішення про дві держави на основі «Дорожньої карти миру» 2003 р. Співпраця з Палестинською адміністрацією визначається декількома документами та угодами, найбільш важливими з яких є «Європейська спільна стратегія на підтримку Палестини 2017–2020: До демократичної та підзвітної Палестинської держави», а також – «Європейська спільна стратегія на підтримку Палестини 2021–2024: До демократичного, підзвітного та сталого розвитку Палестинської держави» [102].

В 2023 р., після атак ХАМАС та початку масштабної військової операції Ізраїлю в Секторі Гази, підхід ЄС до палестинського питання зазнав певної еволюції. Хоча більшість країн ЄС виступили із засудженням терористичних дій ХАМАС та підтримали право Ізраїлю на самооборону, гуманітарні наслідки конфлікту викликали глибоку стурбованість. Посилення гуманітарної кризи, зокрема через блокаду постачання допомоги та руйнування цивільної інфраструктури в Газі, спонукало частину держав ЄС – насамперед Ірландію, Іспанію та Бельгію – виступити за термінове припинення вогню, перегляд Угоди про асоціацію з Ізраїлем та підвищення дипломатичного тиску. У травні 2024 р. ці держави підтримали офіційне визнання Палестинської держави, чим продемонстрували готовність до більш активної позиції ЄС у досягненні справедливого миру.

Водночас, Європейський Союз надає один з найбільших пакетів підтримки палестинському населенню, включаючи гуманітарну допомогу,

фінансування сектора охорони здоров'я, освіти, підтримку інституційного розвитку, допомоги в роботі Агентства ООН з допомоги палестинським біженцям (UNRWA). ЄС також продовжує наполягати на необхідності створення умов для змістовного діалогу між сторонами конфлікту та реалізації рішення про дві держави, яке залишається основою його зовнішньополітичної стратегії щодо ізраїльсько-палестинського врегулювання [68].

Саудівська Аравія та Об'єднані Арабські Емірати є не менш важливими політичними, безпековими, а також енергетичними партнерами ЄС на Близькому Сході.

Політичний діалог між ЄС, Саудівською Аравією та ОАЕ проходить у багатовимірному форматі – включаючи двосторонні зустрічі на високому рівні, рамкові угоди в контексті РСАДПЗ, обговорення проблем безпеки на морі та контртерористичних ініціатив. Водночас він стикається з викликами: суперечність підходів щодо дотримання прав людини, а також відмінністю позицій щодо регіональних конфліктів. Однак, не дивлячись на це, всі сторони мають спільну мету – стабілізацію ситуації в регіоні, тому продовжують поглиблювати співпрацю та сприяти деескалації напруженості, посиленню регіональної безпеки, а також забезпеченню умов для сталого розвитку й мирного співіснування.

Візит представників Комітету із закордонних справ до Королівства Саудівська Аравія з 14 по 15 квітня 2025 р. допоміг визначити подальші напрями поглиблення співпраці в різних сферах, зокрема в сфері безпеки, енергетики, торгівлі та інвестицій [6].

27 травня 2025 р. в Абу-Дабі пройшов Четвертий Діалог на високому рівні між Європейським Союзом та Об'єднаними Арабськими Еміратами, на якому було обговорено питання співпраці у багатосторонніх форматах, а також актуальні регіональні та міжнародні події, такі, як війна в Газі, ситуація в Лівані, Сирії, Ірані, Ємені, Судані, безпека в районі Червоного моря, а також російсько-українська війна. Про перспективи подальшого розширення

співпраці свідчив розгляд сторонами можливості переведення партнерства на більш широку інституційну основу шляхом укладення Угоди про стратегічне партнерство між ЄС та ОАЕ [105].

Обидві ці країни долучаються до ініціатив Європейського Союзу, спрямованих на сприяння миру та стабільності в регіоні. Яскравими прикладами таких ініціатив є «Peace Day for Middle East», яка була започаткована в 2023 р. у співпраці з Лігою арабських держав, Єгиптом, Йорданією та Саудівською Аравією та спрямована на оновлення мирного процесу на Близькому Сході [38]. Також важливу роль відіграють ініціативи ЄС у сфері морської безпеки, як, наприклад, операції ATALANTA та ASPIDES [37]. Ширший політичний діалог з цими країнами ведеться в рамках співпраці з Радою співробітництва арабських держав Перської затоки [104].

Відносини між ЄС та Іраном характеризуються значною напруженістю. На сьогоднішній день загальні цілі відносин між ЄС та Іраном відображені в Спільній заяві від 16 квітня 2016 р., а головними сферами співпраці виступають економічна кооперація, торгівля та інвестиції, сільське господарство, транспорт, енергетика, питання зміни клімату, ядерне співробітництво, боротьба з наркотиками, міграція, гуманітарні та регіональні питання.

Після смерті 22-річної Махси Аміні 16 вересня 2022 р., ЄС рішуче засудив жорстоке придушення протестів в Ірані, виступаючи на підтримку права іранського народу на висловлення своїх вимог. У жовтні 2022 р. ЄС ухвалив кілька пакетів обмежувальних заходів проти осіб, відповідальних за порушення прав людини в Ірані, а також рішуче засудив постачання іранських дронів Росії та їх використання у війні проти України [87].

Події останніх тижнів, а саме новий етап ескалації навколо ядерної програми Ірану, ще більше ускладнили політичний діалог. У червні 2025 р. Міжнародне агентство з атомної енергії (МАГАТЕ) повідомило про суттєве розширення Іраном збагачення урану до рівня, який дозволяє

використовувати його у військових цілях, що викликало стурбованість у міжнародній спільноті. У відповідь ЄС закликав Тегеран негайно поновити співпрацю з МАГАТЕ, повернутися до повного виконання умов Спільного всеосяжного плану дій (JCPOA) та утриматись від кроків, які можуть підірвати регіональну та глобальну безпеку [26].

Позиція ЄС залишається послідовною: підтримка дипломатичного врегулювання ядерного питання, збереження JCPOA як ключового інструменту нерозповсюдження та забезпечення прозорості ядерної програми Ірану. Водночас Євросоюз зберігає готовність до введення подальших санкцій, якщо ситуація продовжить загострюватися [58].

Відносини з Іраком базуються на Угоді про партнерство та співробітництво між ЄС та Іраком, яка була підписана 11 травня 2012 р. Вона передбачає механізми, що сприяють консолідації співпраці між ЄС та Іраком у сферах, які представляють взаємний інтерес, зокрема, таких, як зовнішня та безпекова політика, міжнаціональний діалог і примирення, демократія, забезпечення верховенства права, організація ефективного врядування, регіональна стабільність та інтеграція.

З 2017 р. в Багдаді діє цивільна місія в рамках Спільної політики безпеки і оборони (CSDP), метою якої є сприяння реформуванню цивільного сектору безпеки. Консультативна місія Європейського Союзу в Іраку (EUAM Iraq) була офіційно запущена 16 жовтня 2017 р. Вона підтримує реформу національної безпеки, спрямовану на запровадження механізмів кризового управління, боротьби з тероризмом та злочинністю, інтегроване керування системою прикордонного контролю, забезпечення захисту прав людини та боротьбу з корупцією [58].

Наразі ЄС послідовно підтримує зусилля Іраку щодо стабілізації безпекової ситуації та зміцнення демократичних інституцій, а також продовжує активний діалог щодо питань забезпечення регіональної безпеки, постконфліктного відновлення територій і зміцнення системи державного управління. У січні 2025 р. за участю Високого представника ЄС Каї Каллас у

рамках ер-Ріядської конференції щодо Сирії, пройшла зустріч з іракським міністром закордонних справ Фуадом Хусейном. Сторони обговорили координацію позицій щодо Сирії, контртерористичні заходи та захист від деструктивної діяльності ІДІЛ.

У відносинах з Оманом ЄС дотримується політики конструктивного діалогу та партнерства. Зокрема, п'ятий політичний діалог високого рівня, що відбувся у травні 2025 р. в Маскаті, засвідчив прагнення обох сторін до поглиблення співпраці у сферах регіональної безпеки, деескалації конфліктів (особливо в Ємені) та морської безпеки. Показовим прикладом стало підписання Протоколу про координацію між Оманом і силами EUNAVFOR у червні 2024 р., спрямованого на забезпечення свободи навігації в Аденській та Червоній затоках [98].

У контексті ситуації в Ємені Європейський Союз активно підтримує мирний процес під егідою ООН та виступає за повне припинення бойових дій. ЄС надає суттєву гуманітарну допомогу, а також закликає до забезпечення верховенства права в країні. У рамках оновленої Програми співпраці ЄС–РСАДПЗ на 2022–2027 рр. передбачено посилення взаємодії щодо Ємену, включаючи здійснення стабілізаційних заходів, розмінування території та підтримку мирного врегулювання [84].

Катар розглядається Європейським Союзом як важливий партнер у сфері регіонального посередництва. Його активна роль у переговорах з Талібаном, палестино-ізраїльському врегулюванні та єменському конфлікті посилила стратегічне значення країни в очах ЄС. Водночас після скандалу «Qatargate» у 2022–2023 рр., що розгорнувся через підозри в тому, що влада Катару могла бути причетною до здійснення підкупу депутатів Європарламенту, політичний діалог зазнав тимчасового уповільнення, хоча в 2024 р. спостерігалось поступове відновлення контактів.

Бахрейн, як один із менш потужних, але стратегічно важливих партнерів Євросоюзу, бере участь у спільних ініціативах в межах РСАДПЗ. Попри критику з боку ЄС щодо порушень прав людини після протестів 2011 р.,

політичний діалог поступово активізувався. Зокрема, в межах спільної Програми співпраці з РСАДПЗ визначено основні напрями співпраці, серед яких – боротьба з тероризмом, забезпечення морської безпеки, зміцнення енергетичних зв'язків та співробітництво в сфері цифрової трансформації [36].

Відносини між Європейським Союзом та Ліваном є тісними та ґрунтуються на Угоді про асоціацію, чинній з квітня 2006 р. Партнерство базується на спільних цінностях і інтересах, регулярному політичному, безпековому, економічному та соціальному діалогу, а також розвитку гуманітарної співпраці. Сторони співпрацюють у політичній, економічній, соціальній та культурній сферах [101].

З 11 листопада 2016 р. в рамках Ліванської ради асоціації ЄС–Ліван були затверджені напрями співробітництва, що включають сферу безпеки, зокрема, і боротьбу з тероризмом, створення ефективної системи врядування, забезпечення верховенства права, економічний розвиток, міграція. Так, у травні 2025 р. ЄС оголосив про запровадження програми на 8 млн євро, спрямованої на зміцнення безпеки, стабільності та підтримки повоєнної відбудови Лівану в співпраці з UNDP та UNODC [75].

Важливо зазначити стосунки і ще з однією країною регіону, Сирією, які протягом більш ніж 10 років характеризувались напруженістю, але в яких на сьогоднішній день помітний значний прорив. З початком сирійської кризи в 2011 р. ЄС призупинив будь-яку двосторонню співпрацю. Брюссель запровадив комплексні санкції проти режиму Асада, включно із заморожуванням активів та заборонаю на в'їзд для ключових посадовців [99].

Однак падіння режиму Асада ознаменувало початок нового етапу і розвитку відносин між Сирією та ЄС. У січні-квітні 2025 р. розпочався процес взаємодії із сирійською перехідною адміністрацією. Делегації Міністерств закордонних справ Німеччини та Франції відвідали Дамаск, а також було досягнуто згоди щодо організації ер-Ріядських зустрічей міжнародного рівня за участю Високого представника ЄС Кає Каллас. В ході

цього було ухвалено рішення про зняття деяких економічних санкцій з Сирії, зокрема, в енергетичному та банківському секторах [22].

Ще одним важливим аспектом політичної та безпекової співпраці ЄС з країнами регіону є поставки озброєнь європейськими державами до країн Близького Сходу. У 2020 – 2024 рр. на країни РСАДПЗ припадало 20% світового імпорту озброєнь, причому обсяг імпорту збільшився на 4,1% порівняно з 2015 – 2019 рр. Три країни РСАДПЗ – Катар, Саудівська Аравія і Кувейт – були серед 10 найбільших світових імпортерів зброї у 2020 – 2024 рр. Найбільше збільшив обсяг імпорту озброєнь Катар – майже в чотири рази, починаючи з 2014 р., що зробило його третім найбільшим імпортером озброєнь у світі в цей період.

Регіональна напруженість є головним чинником імпорту озброєнь країнами РСАДПЗ. Наприклад, очолювана Саудівською Аравією коаліція кількох держав РСАДПЗ, що бере участь у конфлікті в Ємені, використовувала імпортовану зброю проти руху хуситів [41].

Більша частина імпорту озброєнь державами Близького Сходу надходила з США (52%) та країн ЄС: Франції (12%), Італії (10%) і Німеччини (7,1%). В період з 2014 по 2023 рр. експорт озброєнь з Франції збільшився на 47%, і вона вперше стала другим найбільшим експортером озброєнь до країн регіону [35].

Експорт озброєнь до Катару пояснювався його масштабним переозброєнням на тлі зростання регіональної небезпеки і напруженості у відносинах із сусідніми країнами. Напруженість досягла свого піку під час блокади території Катару коаліцією країн під проводом Саудівської Аравії у 2017 – 2021 рр. Поставки у 2015 – 2019 рр. включали бойові літаки з Франції та танки з Німеччини. У 2020 – 2024 рр. поставки включали бойові літаки зі США, Великої Британії та Франції, а також фрегати з Італії.

Говорячи про Саудівську Аравію, слід зазначити, що обсяг імпорту нею озброєнь значно скоротився в період з 2020 по 2024 рр. в порівнянні з 2015 – 2019 рр. Це можна пояснити циклічним характером закупівель озброєнь:

після того, як системи надійшли на озброєння, вони будуть використовуватись протягом певного часу, перш ніж будуть замовлені і, зрештою, поставлені на заміну. Це може створювати тимчасові перебої в поставках. Крім того, наразі Саудівська Аравія інвестує кошти у виробництво власної зброї в рамках своєї стратегії «Бачення 2030». Серед основних постачальників зброї до Саудівської Аравії у 2020 – 2024 рр. були США (74%), Іспанія (10%) і Франція (6,2%).

Імпорт озброєнь ще двох країн РСАДПЗ – Кувейту та Бахрейну – у період з 2015 по 2024 рр. різко зріс. Обсяги імпорту Кувейту збільшились на 466%, а Бахрейну – на 898%, завдяки чому Кувейт став 10-м, а Бахрейн – 23-м найбільшим світовим імпортером озброєнь. Головними постачальниками зброї до цих країн наразі виступають дві держави ЄС – Франція та Італія [41].

Слід зазначити, що співпраця у військовій сфері не обмежується лише поставками озброєнь з країн ЄС. Варто відзначити також і той факт, що на території країн близькосхідного регіону присутні безпекові місії Європейського Союзу. Так, місія EUPOL COPPS надає підтримку Палестинській цивільній поліції у створенні підрозділів жінок-поліцейських та формуванні Центральної кризової групи. Місія EUBAM Rafah продовжує допомагати Палестинській адміністрації підтримувати готовність до повторного розгортання на прикордонному переході Рафah. Місія EUAM Iraq працює над підвищенням обізнаності національних партнерів щодо демократичних підходів у секторі безпеки та сприяла запуску пілотної національної бази даних для захисту культурної спадщини країни [5].

Співпраця у сфері безпеки здійснюється також у межах регіональних організацій. У квітні 2024 р. в Люксембурзі відбувся перший в історії Високий форум ЄС–РСАДПЗ з питань регіональної безпеки та співробітництва на рівні міністрів закордонних справ. Перед цим, у січні 2024 р., в Ер-Ріяді пройшов перший Діалог ЄС–РСАДПЗ з питань регіональної безпеки, під час якого сторони домовились про регулярні консультації щодо

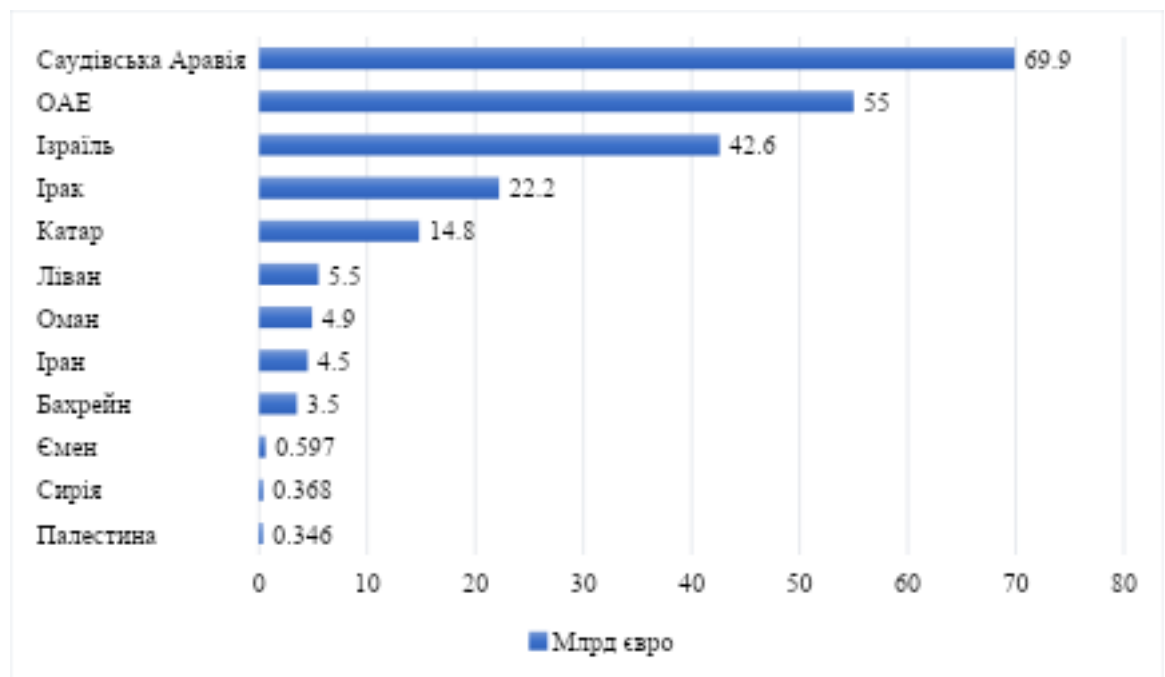
співпраці в таких сферах, як морська безпека та кібербезпека. На додаток до цього на початку 2024 р. ЄС розгорнув власну військово-морську місію в Червоному морі та Баб-ель-Мандебі, EUNAVFOR Aspides, яка має на меті забезпечення безпеки судноплавства та захист цивільних торговельних маршрутів у зоні ескалації [23].

Важливою сферою двосторонніх відносин між ЄС та країнами Близького Сходу виступає *торговельно-економічна співпраця*.

Аналізуючи економічні відносини ЄС з країнами регіону слід зазначити, що на даний момент найбільшими торговельними партнерами Євросоюзу виступають країни Ради співробітництва арабських держав Перської затоки. ЄС також виступає важливим економічним партнером для держав РСАДПЗ, займаючи другу сходинку серед інших торговельних партнерів організації. Серед країн РСАДПЗ найбільшими імпортерами для країн ЄС виступають Саудівська Аравія та Об'єднані Арабські Емірати [85].

Серед країн близькосхідного регіону ЄС виступає найбільшим торговельним партнером для Ізраїлю, забезпечуючи 32% ізраїльського товарообігу в 2024 р., а також для Палестини та Іраку: з Палестиною товарообіг складав €346 млн у 2024 р. [94], а з Іраком – €22.2 млрд (11.1 % імпорту та 15.3 % експорту Іраку припадає на ЄС) [74].

Рис 4. Обсяги двосторонньої торгівлі між ЄС та країнами Близького Сходу (станом на 2024 р.)

Складено авторкою за джерелом: [85].

Економічні стосунки з країнами регіону ЄС розбудовує на основі угод про асоціацію. Такі угоди організація має з Ізраїлем (включає зону вільної торгівлі), Ліваном та Палестинською Автономією. В 2025 р. активізувалися перемовини про створення зони вільної торгівлі з країнами, що входять до РСАДПЗ, а саме з Саудівською Аравією, ОАЕ, Катаром, Бахрейном, Оманом та Кувейтом. З Іраком, Іраном, Сирією та Єменом ЄС немає торговельних угод через різні політичні, безпекові та економічні чинники, хоча активна співпраця на даному напрямі здійснюється.

28 травня 2025 р. були офіційно розпочаті перемовини про створення Зони вільної торгівлі між ЄС та ОАЕ. Дана угода передбачає лібералізацію торгівлі товарами та послугами, а також інвестиціями, із паралельним поглибленням співпраці в стратегічно важливих секторах, таких як відновлювана енергетика, зелений водень і забезпечення поставок критично важливої сировини. Перший раунд переговорів відбувся 24 червня 2025 р. та охопив усі сфери в межах майбутньої Угоди про вільну торгівлю [78].

Якщо говорити про структуру торгівлі товарами між ЄС та країнами Близького Сходу, то тут яскраво вирізняється домінування сировинної складової в імпорті ЄС з країн близькосхідного регіону. Держави Близького Сходу є важливими постачальниками енергоресурсів до країн ЄС (Додаток А).

Найбільшим постачальником мінеральних ресурсів до ЄС сьогодні виступає Саудівська Аравія. У 2024 р. імпорт енергоносіїв з КСА склав 84,7% загального імпорту ЄС з цієї країни. Іншими важливими постачальниками викопного палива, включаючи нафту та нафтопродукти, є Ірак, Кувейт, Катар та Об'єднані Арабські Емірати [82].

Крім мінеральних ресурсів, ЄС також імпортує продукти тваринного виробництва, але обсяги імпорту є невеликими, і складають приблизно 18% від загального обсягу імпорту з країн РСАДПЗ.

Говорячи про структуру експорту, слід зазначити, що головними товарами, що експортуються до країн Близького Сходу, виступають машини та транспортне обладнання, хімічна продукція та інші промислові товари (Додаток Б).

Широкий спектр напрямів співпраці між ЄС та країнами Близького Сходу включає й *гуманітарне, освітнє та наукове співробітництво*. Крім міцних політичних та економічних зв'язків, ЄС виступає й важливим партнером країн Близького Сходу в питаннях співпраці в гуманітарній сфері. Для Європейського Союзу гуманітарна співпраця надає можливість застосовувати механізми «м'якої» сили та встановити більш міцні зв'язки, що виходять за межі торгівлі та політики.

Для багатьох країн Близького Сходу, які перебувають в стані конфлікту чи внутрішньої нестабільності, Європейський Союз виступає ключовим постачальником гуманітарної допомоги.

Одним із найбільших отримувачів гуманітарної допомоги ЄС є Сирія. Попри політичні зміни в країні після повалення режиму Асада наприкінці 2024 р., гуманітарна ситуація залишається важливим напрямом

двосторонньої взаємодії між ЄС та Сирією. Збройний конфлікт у Сирії, який триває вже півтора десятиліття, став одним із найкривавіших за останні 30 років, адже понад десятиліття бойових дій спричинили важкі гуманітарні наслідки. Масове переміщення населення, продовольча криза, зруйнована інфраструктура, економічний занепад і хвороби призвели до того, що станом на 2025 р. 16,5 мільйона осіб потребують термінової допомоги.

Наразі ЄС є найбільшим донором гуманітарної підтримки для Сирії. Починаючи з 2011 р. ЄС виділив понад 37 млрд євро на допомогу Сирії та й усьому регіону [103]. В 2025 р. Європейська Комісія виділила Сирії гуманітарну допомогу на суму 202,5 млн євро. Крім того, ЄС активував Європейський потенціал гуманітарного реагування (EHRC), доставивши загалом 50 тон товарів медичного призначення зі складів ЄС на території ОАЕ та Туреччини. Ще 46 тон предметів медичного, освітнього і соціального призначення зі складів на території Данії були доставлені до Адани і розподілені в Сирії гуманітарними партнерами ЄС [99].

Ще однією країною, яка потребує гуманітарної допомоги ЄС, залишається Ліван. Напади на Ізраїль 7 жовтня 2023 р. загострили ситуацію в державі та призвели до потужних ударів по кількох районах країни, включно з Бейрутом. Це призвело до різкого збільшення кількості внутрішньо переміщених осіб (ВПО), яка на піку бойових дій сягнула понад 900 000, а також до зростання кількості жертв, втрати засобів до існування та зростання потреб у медичній допомозі. З 2011 р. ЄС виділив понад 1,064 млрд євро гуманітарної допомоги для задоволення нагальних потреб населення, а в 2025 р. планує спрямувати близько 93 мільйони євро гуманітарної допомоги для допомоги всім вразливим категоріям населення в Лівані [91].

Ще одним пріоритетним напрямом гуманітарної підтримки ЄС є палестинські території. ЄС надає гуманітарну допомогу палестинцям з 2000 р. Після терактів ХАМАС 7 жовтня 2023 р. та подальшої масштабної військової операції Ізраїлю гуманітарна ситуація в Секторі Гази значно погіршилась. Після зриву перемир'я в січні-березні 2025 р., поновлення

бойових дій і встановлення повної блокади до 20 травня 2025 р. умови для постачання гуманітарних вантажів у Сектор Гази значно погіршилися.

В 2024 рр. Європейська комісія значно збільшила свою гуманітарну допомогу Палестині, виділивши 237 млн євро гуманітарної допомоги. Крім фінансової підтримки, ЄС у співпраці з гуманітарними організаціями розгорнув операцію «Гуманітарний повітряний міст» (EU Humanitarian Air Bridge), яка передбачає доставку медикаментів, засобів гігієни та навчальних матеріалів до Сектору Гази [93].

Розвиток вищої освіти на Близькому Сході, а також покращення студентської та академічної мобільності є ще одним напрямом гуманітарної співпраці ЄС з країнами Близького Сходу.

Зокрема, Європейський Союз активно підтримує Ліван у впровадженні П'ятирічного плану загальної освіти на 2021 – 2025 рр., що забезпечує безперервність навчання та отримання доступу до якісної та інклюзивної освіти для найбільш вразливих категорій здобувачів освіти, зокрема, біженців із Сирії та дітей, які проживають у Лівані. Допомога ЄС Лівану фінансується переважно через Інструмент сусідства, розвитку та міжнародного співробітництва (NDICI) на період 2021 – 2027 рр. [90].

ЄС активно підтримує програми академічної мобільності. Однією з найвідоміших на сьогоднішній день є програма «Erasmus+», яка охоплює сфери освіти, підготовки кадрів, спорту. На період 2021 – 2027 рр. для регіону Близького Сходу та Північної Африки в межах програм академічної мобільності було виділено 333 млн євро, з яких близько 16,9 млн виділено для Іраку, Ірану, Ємену і країн Затоки [95].

Значна увага приділяється і науковому співробітництву. Так, Ізраїль є повноправним партнером у дослідницьких програмах ЄС, включаючи флагманську програму Horizon Europe, що дозволяє ізраїльським установам брати участь на рівних умовах з країнами-членами ЄС. Крім того, Ізраїль входить до таких провідних наукових ініціатив, як European Synchrotron Radiation Facility (ESRF), Instruct-ERIC (структурна біологія), та ELIXIR

(інфраструктура біоінформатики), що сприяє міжнародному обміну знаннями та інноваціями в галузях генетики, медицини й біотехнологій. Ліван, у свою чергу, бере участь у програмі Med-Spring, що покликана стимулювати співпрацю в сфері науки, технологій та інновацій між країнами ЄС та державами Середземноморського регіону. Ця платформа зосереджується на сталому управлінні водними ресурсами, енергетикою, сільським господарством та зміною клімату. Таке партнерство не лише посилює наукову взаємодію, але й виступає інструментом формування довіри та стабільного розвитку [118].

Таким чином, гуманітарна присутність ЄС у регіоні виходить далеко за межі реагування на кризи, охоплюючи довгострокову співпрацю в сфері освіти, науки та культури. Це свідчить про прагнення Європейського Союзу не лише стабілізувати ситуацію в регіоні, але й створити передумови для сталого розвитку, партнерства та розширення спільного простору знань і гуманітарних цінностей.

2.3. Розвиток співробітництва ЄС з міждержавними об'єднаннями країн Близького Сходу

Важливим напрямом реалізації близькосхідного вектору зовнішньої політики ЄС виступає взаємодія Європейського Союзу з міждержавними об'єднаннями країн Близького Сходу.

Важливе місце в зовнішньополітичній стратегії Європейського Союзу відводиться співпраці з Лігою арабських держав (ЛАД), яка є однією з перших міждержавних організацій у регіоні і на сучасному етапі об'єднує 22 арабські країни. Попри наявні виклики та періоди стагнації у двосторонній взаємодії, ЄС розглядає Лігу як важливого партнера в справі встановлення миру в регіоні, а також тісно співпрацює з нею в економічній, енергетичній та безпековій сферах.

Відносини між ЄС та ЛАД беруть свій початок з Євро-арабського діалогу (ЄАД) між Європейським Економічним Співтовариством (ЄЕС) і Лігою арабських держав (ЛАД). Його було започатковано в 1974 р. з метою

сприяння вирішенню регіональних криз через політичну, економічну, технічну та культурну співпрацю з арабськими країнами, а також як спробу захистити інтереси ЄЕС. Однак, дана ініціатива не принесла бажаних результатів через відмінність політичних та економічних систем двох регіонів, а також розбіжності всередині двох блоків щодо подальшого співробітництва [19, с. 38-39].

У 1990-х – початку 2000-х рр. співпраця залишалась здебільшого неформальною. Багато країн ЛАД доєднались до Барселонського процесу 1995 р., але самій Лізі не було відведено офіційної ролі. Лише після подій 11 вересня 2001 р. роль ЛАД як важливого гравця в регіональних стала очевидною [89].

З метою поглиблення співпраці в 2003 р. ЄС запросив на п'яту зустріч міністрів закордонних справ країни Євро-Середземноморського партнерства. З 2004 р. на міністерських заходах ЛАД періодично почали з'являтися лідери ЄС, а в 2007 р. на саміті ЛАД в Ер-Ріяді Високим представником ЄС було запропоновано план співпраці між двома організаціями. Це зумовило необхідність в організації першої зустрічі міністрів закордонних справ ЄС-ЛАД на Мальті в лютому 2008 р., а також організації в Марселі в листопаді того ж року зустрічі на рівні послів країн-учасниць Середземноморського союзу. В ході зустрічей було досягнуто домовленості про запрошення Ліги на всі наступні зустрічі в якості постійного спостерігача.

Однак, напруженість та конфліктність регіону, а також відсутність єдиної позиції ЄС по відношенню до Близького Сходу змінили ситуацію, поклавши початок періоду стагнації в стосунках між двома організаціями. Ізраїльська операція «Литий свинець» в Газі, а також значне потепління в стосунках між ЄС та Ізраїлем у 2008 р. викликали занепокоєння та протест з боку держав ЛАД. Усі наступні зустрічі, включаючи конференцію міністрів закордонних справ 2009 р. і саміт 2010 р., були відкладені на невизначений термін.

Початок «арабської весни» та зміна влади в кількох арабських країнах ознаменували початок нового етапу двосторонніх відносин ЛАД та ЄС.

У відповідь на невизначену ситуацію в регіоні ЄС почав діяти більш обережно, висловлюючи в цілому позитивне ставлення до процесів демократизації в регіоні. У двох повідомленнях, прийнятих після початку «арабської весни», ЄС закликав до «побудови глибокої демократії» та сталого розвитку, що враховує прагнення народу [34]. Практично з перших днів «арабської весни» лідери ЄС, зокрема Президент Європейської ради Г.В. Ромпей, Президент Європейської комісії Ж.М. Баррозу та Верховна представниця Союзу із закордонних справ і безпекової політики, віце-президентка Комісії К. Ештон, здійснювали візити до регіону, аби засвідчити підтримку Європейського Союзу змінам, які розпочались на Близькому Сході [4].

В листопаді 2012 р. в Єгипті відбулась зустріч міністрів закордонних справ країн ЛАД та ЄС. За її результатами була підписана Каїрська декларація [89]. У 2014 р. між сторонами було підписано Афінську декларацію, яка заклала основу для «Стратегічного діалогу ЄС-ЛАД», та передбачала організацію регулярних зустрічей на найвищому рівні з метою обговорення політичних та безпекових питань. У 2015 р. був підписаний «Меморандум про взаєморозуміння» який поклав початок двосторонньому співробітництву в питаннях врегулювання кризових ситуацій, вирішення міграційних та кліматичних проблем, а також співпраці в питаннях боротьби з тероризмом та транснаціональною злочинністю.

Результатом поглиблення двосторонньої взаємодії став перший саміт ЄС-ЛАД, який відбувся в Шарм-ель-Шейху в 2019 р. Під час саміту було підписано нову Декларацію про співпрацю. Однак, пандемія COVID-19 та російське вторгнення в Україну в 2022 р. призвели до скасування Другого саміту ЄС-ЛАГ та початку нового періоду стагнації у двосторонніх відносинах.

Однак, не дивлячись на це, співпраця між двома організаціями продовжується в різних сферах: від політичної до культурно-гуманітарної.

Обмін досвідом щодо запобігання конфліктам – став ще одним напрямом співпраці ЄС та ЛАД. Фінансування Євросоюзом проєктів, спрямованих на підтримку ЛАД у боротьбі з незаконною торгівлею і розповсюдженням зброї, таких як «Боротьба з тероризмом на Близькому Сході і в Північній Африці» (СТ MENA) та «Навчально-інформаційний курс з євро-арабської дипломатії» (El Niwar), стали практичним вираженням цього напрямку взаємодії між ЄС та ЛАД.

У 2024 р. в Іспанії пройшла перша конференція директорів судових інститутів країн Ліги арабських держав та Європейського Союзу, що стало важливим етапом на шляху поглиблення співпраці між регіоном Близького Сходу та ЄС у питаннях боротьби з тероризмом. Ця конференція стала вирішальним кроком у реалізації Стратегічного діалогу ЄС – Ліга арабських держав, ухваленого в Каїрі в 2022 р. [52].

Однак, не дивлячись на наявну співпрацю між обома блоками, їх зусилля все ж залишаються недостатніми та не сприяють більш глибоким та трансформаційним змінам як у стосунках між організаціями, так і в регіоні Близького Сходу. Наявний дисбаланс у взаємодії, що проявляється у переважанні тем, що є цікавими саме для ЄС, таких як міграція, боротьба з тероризмом, зі слабким врахуванням проблем, які цікавлять держави ЛАД, створює непорозуміння з обох сторін. Крім того, внутрішня нестабільність та політичні розбіжності у поглядах на події в регіоні та світі також мають вплив на відносини двох організацій. Це свідчить про необхідність ефективної трансформації моделі співпраці ЄС та ЛАД і підкреслює важливість більш інноваційного та амбітного партнерства [62].

Ще однією з провідних міжнародних організацій на Близькому Сході є Рада співробітництва арабських держав Перської затоки [13, с. 263]. Історія відносин між Європейським Союзом та Радою співробітництва арабських держав Перської затоки охоплює понад три десятиліття та відзначається як

періодами активної співпраці, так і серйозними кризами [1]. Двостороння взаємодія між ЄС і РСАДПЗ почалася ще з моменту створення останньої, коли в 1985 р. було здійснено перші кроки до налагодження більш тісної співпраці. У тому ж році країни РСАДПЗ ініціювали та сприяли проведенню першої зустрічі на рівні міністрів, спрямованої на розвиток зв'язків між двома регіональними блоками. Цей початковий діалог заклав підґрунтя для подальшої співпраці [2].

Офіційна Угода про співробітництво між Європейським економічним співтовариством (ЄЕС) та РСАДПЗ була підписана 15 червня 1988 р. [71]. Угода передбачала співпрацю в багатьох сферах, зокрема, в торговельній, інвестиційній, енергетичній, екологічній, науковій, в питаннях боротьби зі зміною клімату. Вона стала символом взаємного визнання стратегічної важливості поглиблення зв'язків між регіонами та започаткувала інституціоналізований діалог [71, с. 2].

Попри майже 20 років співпраці, до 2010 р. прогрес у двосторонніх відносинах залишався нерівномірним і повільним, здебільшого через геополітичну напруженість та різні економічні пріоритети. Згідно зі статтею 11 Угоди про співробітництво між ЄС і РСАДПЗ, обидві сторони зобов'язались надати одна одній режим найбільшого сприяння і розпочати переговори щодо укладання угоди про вільну торгівлю. Ці переговори, що почалися ще у 1990 р., досі не завершені – головним чином через суперечності щодо доступу до ринків, тарифних знижок і регуляторних стандартів [71, с. 2].

Не дивлячись на відсутність остаточної угоди, станом на 2010 р. співпраця в економічній сфері була переважаючим напрямом двосторонньої співпраці між ЄС та РСАДПЗ. На той час країни РСАДПЗ посідали четверте місце серед найбільших експортерів для держав ЄС, постачаючи, передусім, енергоносії. ЄС, зі свого боку, був головним торговельним партнером РСАДПЗ, постачаючи промислові товари, високотехнологічну продукцію та послуги. Основними статтями експорту з ЄС є машини та обладнання,

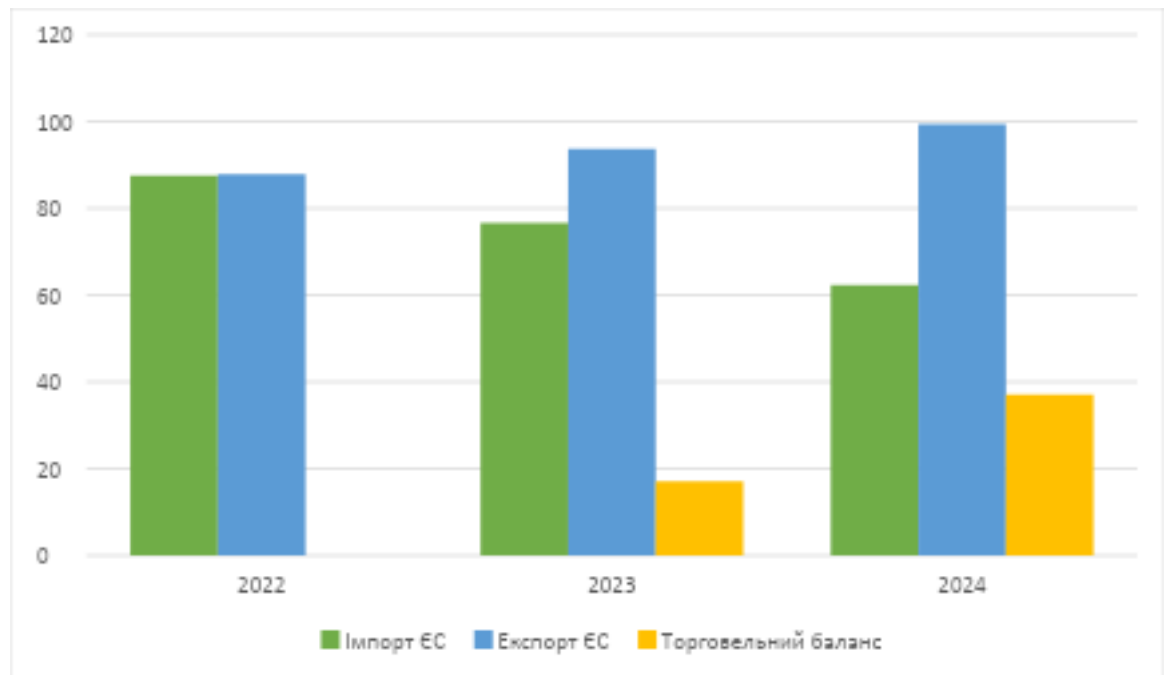
включаючи автомобілі, промислову техніку, транспортне та будівельне устаткування, а також хімічна продукція й електроніка [76]. Міцний торговельний зв'язок свідчить про стратегічну важливість економічної співпраці навіть за відсутності підписаної угоди про вільну торгівлю [96, с. 6].

У 2016 р. Спільний комітет зі співробітництва домовився про створення більш структурованого неформального формату комунікації з торговельних та інвестиційних питань. У травні 2017 р. ЄС і РСАДПЗ започаткували спеціалізований Діалог з питань торгівлі та інвестицій за участі представників приватного бізнесу [69, с. 68].

Двосторонні відносини між цими двома впливовими регіональними організаціями загострилися під час т. зв. «катарської кризи» (2017–2021 рр.), яка виникла між Катаром, з одного боку, та Бахрейном, Королівством Саудівська Аравія та Об'єднаними Арабськими Еміратами – з іншого. З цього моменту засідання Спільної ради ЄС–РСАДПЗ та виконання Спільної програми дій між двома організаціями були призупинені. Це також позначилося на торговельних зв'язках, хоча, як видно з подальших даних, незначною мірою [20, с. 181]. Зокрема, обсяг експорту ЄС до країн РСАДПЗ зменшився з 99,8 млрд євро в 2017 р. до 91,26 млрд євро в 2018 р. Водночас імпорт з країн РСАДПЗ до ЄС зріс з 43,8 млрд євро в 2017 р. до 52,8 млрд євро в 2018 р. Загальний товарообіг між ЄС та РСАДПЗ у 2018 р. склав 143,7 млрд євро, що не надто відрізняється від показника 2017 р. [106].

Врегулювання «катарської кризи» стало новим імпульсом для відновлення та покращення співпраці, включаючи торговельні відносини. Восени 2021 р. Верховний представник ЄС Жозеп Боррель став першим високопосадовцем ЄС, який відвідав РСАДПЗ, здійснивши візити до Катару, ОАЕ та Саудівської Аравії. Під час цих візитів було проведено переговори з міністрами торгівлі та енергетики Саудівської Аравії, а також підписано угоду про співпрацю між ЄС і Саудівською Аравією, що зміцнило двосторонні зв'язки в цих сферах [12, с. 180]. У результаті цих зустрічей було відновлено

діяльність Спільної ради – найвищого органу політичної співпраці між двома організаціями. Надалі під час роботи цієї Ради було значно поглиблено двосторонні відносини, включно з ухваленням Спільної програми дій на 2022–2027 рр. Також була активізована діяльність Спільного комітету зі співробітництва [12, с. 180].

Рис. 7. Імпорт ЄС з країн РСАДЗ та експорт європейських товарів до РСАДЗ у 2022–2024 рр. (у млрд євро)

Складено авторкою за джерелом: [76].

Наразі регіон Перської затоки є динамічним простором, що має значне стратегічне значення для Європейського Союзу. Це офіційно підтверджено в Спільному повідомленні ЄС 2022 р. «Стратегічне партнерство з Затокою».

Слід зазначити, що, не дивлячись на доволі помітне зростання обсягів торгівлі між двома об'єднаннями з 2022 р., питання про укладення угоди про вільну торгівлю й досі залишається невизначеним. Як і 15 років тому, основними причинами цього є:

- наполягання РСАДПЗ на збереженні права встановлювати експортні мита;
- ситуація з правами людини в країнах Затоки та питання нелегальної міграції [17].

Відмова країн РСАДПЗ продовжувати переговори щодо врегулювання цих питань унеможлиблює для ЄС встановлення більш тісних зв'язків із цим регіональним блоком. Більше того, деякі експерти вважають, що ці питання є лише «димовою завісою», яка приховує небажання країн регіону, зокрема Саудівської Аравії, відмовитись від масштабного субсидіювання енергетичного сектору [18, с. 3].

Однак незважаючи на це, обсяги багатосторонніх економічних відносин не знижуються – навпаки, спостерігається помітне та суттєве зростання обсягів торгівлі та інвестицій. Після початку повномасштабного російського вторгнення на територію України 24 лютого 2022 р., підтримка більш тісних політичних та економічних відносин як з окремими країнами, так і з усім блоком, стала одним із ключових завдань ЄС у цьому регіоні [63].

Ще однією міжнародною організацією, з якою співпрацює Європейський Союз на Близькому Сході, є Організація ісламського співробітництва (ОІС). Організація ісламського співробітництва є міжурядовою організацією, яка об'єднує 57 мусульманських або переважно мусульманських держав. Її пріоритетами є просування інтересів мусульманських громад по всьому світу та боротьба з ісламофобією, особливо в західному світі.

Початком відносин між ЄС та Організацією ісламського співробітництва вважається ініціатива колишнього Верховного представника ЄС Хав'єра Солани. Головним фокусом співпраці на початку становлення взаємин виступали теми, пов'язані із дотриманням прав людини, міжкультурної комунікації та боротьби з релігійною нетерпимістю [49].

Новий поштовх двостороння взаємодія отримала в 2013 р., коли ОІС відкрила постійну місію спостерігачів при ЄС, а в 2016 р. ЄС акредитував голову делегації в ОІС.

У 2015 р. на полях Генеральної Асамблеї ООН колишня віце-президентка Європейської комісії з питань зовнішньої політики Федеріка Могеріні та Генеральний секретар ОІС Іяд Мадані підписали Меморандум

про взаєморозуміння з метою посилення діалогу та співпраці між двома інституціями.

Згодом, у 2017 р. були інституціоналізовані зустрічі на найвищому рівні, і подальша співпраця передбачала реалізацію низки спільних заходів, зокрема й у рамках ООН. Так, за ініціативи ЄС та ОІС була увалена резолюція щодо ситуації в М'янмі, а також резолюція щодо свободи релігії й переконань, спрямовані на боротьбу з нетерпимістю [92].

На сучасному етапі між організаціями підтримується активний діалог, а остання зустріч вищих посадових осіб, що відбулась у червні 2023 р. в Брюсселі, підтвердила зацікавленість обох організацій у поглибленні співпраці. Також було розглянуто питання продовження організації спільних заходів з метою розвитку культурного та міжконфесійного співробітництва, а також спостереження за перебігом виборів, дотриманням свободи релігії та переконань, а також дотриманням прав жінок [51].

До останніх проєктів, що були реалізовані у тісній співпраці ЄС та ОІС, можна віднести спільний семінар на тему «Викорінення гендерно-зумовленого насильства», який відбувся в грудні 2022 р. в рамках кампанії «16 днів активізму проти насильства щодо жінок і дівчат», а також віртуальний вебінар з питань протидії домашньому насильству та забезпечення міжкультурного і міжконфесійного діалогу.

Сторони активно працюють і над розробкою спільних політик у сфері гуманітарної допомоги та розвитку. У 2023 р. Гуманітарний департамент ОІС (ICHAD) та Гуманітарний департамент ЄС (DG ECHO) випустили спільний прес-реліз, в якому окреслили дорожню карту співпраці з гуманітарних питань, а також поглибили існуючий діалог і координацію ключових напрямів гуманітарної політики в Афганістані, Сахелі, на Африканському Розі, у зв'язку з кризою рохінджа та на Близькому Сході [92].

Таким чином, проаналізувавши основні напрями взаємодії ЄС з країнами Близького Сходу, ми можемо виділити кілька основних сфер співробітництва, а саме – політичну, безпекову, військову, економічну та гуманітарну.

Співпраця в цих сферах є стратегічно важливою для ЄС в даному регіоні. Геополітичний ландшафт Близького Сходу є складним, а відносини між державами – напруженими та непередбачуваними. Однак, від стабільності та миру на Близькому Сході залежить, у першу чергу, енергетична безпека Європейського Союзу, а також врегулювання питань міграції та протидія тероризму. Саме тому ЄС виступає одним із ключових медіаторів регіональних конфліктів, важливим економічним партнером, постачальником зброї та гуманітарної допомоги країнам регіону.

Водночас важливо наголосити, що міцну співпрацю у вирішенні нагальних питань та загроз ЄС вибудовує і через регіональні організації, такі як РСАДПЗ, ЛАД та ОІС. Приймаючи участь у реалізації спільних проєктів, Європейський Союз має на меті побудувати стабільні та взаємовигідні партнерські відносини, які здатні не лише сприяти зміцненню миру й стабільності, але й забезпечити довготривалу регіональну безпеку та розвиток.

РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ СПІВПРАЦІ ЄС З КРАЇНАМИ БЛИЗЬКОГО СХОДУ

3.1. Стратегічні інтереси ЄС в регіоні Близького Сходу на сучасному етапі

Близький Схід виступає регіоном, що має ключове значення для ЄС з точки зору геополітичного положення, безпеки та стабільності, а також економічного співробітництва. Це також один із найбільш нестабільних регіонів світу, де відбуваються численні конфлікти, що мають серйозні гуманітарні наслідки та впливають на безпеку, стабільність та економічний розвиток в регіоні.

Першим та найважливішим стратегічним інтересом Європейського Союзу на даному етапі виступає підтримка зусиль із забезпечення безпеки та стабільності в регіоні. Адже саме від миру на Близькому Сході залежить інтенсивність співпраці між країнами двох регіонів. У своїй зовнішньополітичній стратегії ЄС визнає, що нестабільність у регіоні Перської затоки та Близького Сходу загалом має прямий вплив на європейську безпеку (зокрема, й енергетичну), а також на співпрацю в економічній, гуманітарній та науковій сферах.

Саме тому участь ЄС у діалогах та посередницьких ініціативах таких регіональних організацій як РСАДПЗ спрямована на вирішення конфліктів та деескалацію напруженості. У той же час, як зазначають експерти, ефективність даної стратегії залежить від того, чи здатен Європейський Союз узгодити свою позицію з регіональними партнерами, збалансовуючи переваги більш інтегрованого підходу з ризиками підриву делікатної регіональної динаміки [44].

Нинішня нестабільна та невизначена ситуація вимагає більш широкого залучення ЄС до близькосхідного мирного процесу. Припинення вогню в Газі, падіння режиму Асада в Сирії та обрання нового керівництва в Лівані

відкривають можливості для більш широкої залученості з боку ЄС до співпраці на Близькому Сході.

З точки зору ЄС ключовим фактором стабілізації ситуації на Близькому Сході є укладання мирної угоди між Ізраїлем і Палестиною, заснованої на принципі існування двох держав, що є єдиним способом забезпечити мир і безпеку для обох країн. В цьому питанні ЄС тісно співпрацює з країнами G7 та регіональними партнерами.

Також, завдяки своєму тривалому фінансовому залученню, ЄС має всі можливості для того, щоб відігравати провідну роль у стабілізації та швидкому відновленні палестинських територій після конфлікту, реконструкції, забезпеченні безпеки та формуванні ефективної системи управління в Секторі Гази. Для ЄС оновлена Палестинська адміністрація є важливим партнером. У липні 2025 р. було оголошено про затвердження Європейською Комісією пакету підтримки на суму 1,6 млрд євро на період з 2025 по 2027 рр., який має бути спрямований на здійснення структурних реформ у Палестині [7].

Важливим для ЄС є не лише вирішення триваючого конфлікту між Палестиною та Ізраїлем, але й питання ядерної угоди з Іраном. У зв'язку з загостренням протистояння між Ізраїлем та Іраном, 17 червня 2025 р. Верховний представник ЄС із закордонних справ і політики безпеки Кая Каллас заявила про готовність ЄС втрутитись і взяти активну участь у його вирішенні, а також у переговорах щодо угоди про ядерну програму Ірану. У даному питанні Європейський Союз рішуче виступав за врегулювання конфлікту дипломатичним шляхом.

Розгортання збройного конфлікту між Ізраїлем та Іраном може стати каталізатором для посилення співпраці ЄС з регіональними партнерами, а саме з РСАДП, у сфері безпеки, стати активним посередником та взяти участь у процесі деескалації конфлікту.

У серпні 2025 р. Іран і три провідні європейські держави, а саме Німеччина, Франція та Велика Британія, домовились відновити переговори

щодо ядерної програми, незважаючи на загрозу відновлення санкцій. Наразі європейські держави докладають зусиль для покращення ситуації, але без згоди Ірану відновити співпрацю з МАГАТЕ даний процес залишатиметься обмеженим і нестабільним. Без підтримки з боку США, його перспективи також залишаються сумнівними, оскільки трансатлантична єдність є важливою для тиску на Тегеран та гарантування результативності домовленостей [42].

Іншим стратегічним інтересом ЄС у регіоні Близького Сходу є посилення економічної взаємодії з країнами регіону, а також поширення співпраці на інші перспективні напрями. Однак це наряду залежить від стабільності та безпеки на Близькому Сході. Даний напрям співпраці був окреслений у промові Комісара з питань Середземномор'я Дубравки Шуїци 11 лютого 2025 р. Диверсифікація сфер співпраці відкриває значні можливості як для країн регіону, так і для ЄС.

Одним з економічно важливих для ЄС інноваційних проєктів на даному етапі виступає Проєкт Економічний коридор Індія–Близький Схід–Європа (ІМЕС), який був схвалений на саміті G7 з метою сприяння розвитку транспортних і комунікаційних зв'язків між Європою та Азією через територію Близького Сходу. Реалізація даного проєкту може стати навіть каталізатором мирного процесу на Близькому Сході.

Ініціатива регіональної організації EcoPeace Middle East покликана сприяти регіональній інтеграції між Ізраїлем, майбутньою Державою Палестина та Йорданією. В рамках стратегічної ініціативи ІМЕС передбачена реалізація трьох проєктів. По-перше, залучення Палестини до проєкту «Процвітання», який передбачає спільне управління водними та енергетичними ресурсами. По-друге, створення центру експорту відновлюваної енергії в Секторі Гази. По-третє, розвиток електрифікованої залізничної мережі, що з'єднає Близький Схід із Середземним морем, а також будівництво комерційного порту в Газі [38].

Як і в післявоєнній моделі Європейського вугільного та сталевих співтовариства, економічні та безпекові інтереси можуть переплітатися, сприяючи встановленню миру між двома країнами.

Включення «Трикутника миру» до стратегічної ініціативи ІМЕС може мати позитивний і стабілізуючий вплив на динаміку регіональної безпеки в коротко- та середньостроковій перспективі, що відповідає національним інтересам країн-підписантів.

Як підкреслює Комісар Д. Шуїца, підхід ЄС до Близького Сходу повинен забезпечувати повну синергію з пропозиціями, які будуть висунуті в рамках нового Пакту для Середземномор'я, як з точки зору посилення двостороннього економічного співробітництва, так і з точки зору реалізації багатосторонніх регіональних ініціатив [38].

Як було зазначено раніше, від стабільності ситуації в регіоні залежить і безпека самого ЄС, що пов'язана з питанням неконтрольованої міграції до країн Європейського Союзу. Висока конфліктогенність регіону, а також діяльність радикальних та терористичних рухів на території таких країн, як Афганістан (Аль-Каїда), Єгипет (Gama'a al-Islamiyya), Ліван (Хезболла), Ірак (Курдські батальйони Аль-Каїди, Jaysh Rijal al-Tariq al-Naqshabandi), Палестинські території (Al-Aqsa, Палестинська ісламська армія, ХАМАС), Туніс (Ansar al-Shari'a) чи Алжир (Аль-Каїда в ісламі Магрибу) зумовлюють значний міграційний потік з цього регіону до Європейського Союзу.

У 2015 р. ЄС зіштовхнувся з міграційною кризою, що була спричинена конфліктами в Іраку, Лівії, Лівані, Сирії. Це призвело до переміщення близько 1,2 мільйона біженців до країн Євросоюзу. Ця ситуація не лише зумовила дедалі частіші спроби обмежити юридичні права осіб, які шукають притулку (що стало реакцією ЄС на міграційні виклики), але й позначилась на внутрішній стабільності Європи: міграційна криза посилила позиції правих партій по всьому континенту, які активізували антимиграційну риторику та звинувачували ЄС у провалі врегулювання міграційної проблеми. Важливо

підкреслити, що це стало одним із ключових чинників, які сприяли виходу Великої Британії з Європейського Союзу [36].

Одним із кроків щодо вирішення міграційної проблеми було підписання «Угоди ЄС–Туреччина» в 2016 р. Дана домовленість була спрямована на врегулювання міграційної кризи та мала на меті повернення мігрантів із грецьких островів до Туреччини та переселення сирійських біженців з Туреччини до ЄС в обмін на лібералізацію візового режиму для громадян Турецької Республіки [77].

У 2023 та 2024 рр. ЄС та окремі європейські держави уклали подібні угоди з Єгиптом, Тунісом, Лівією та Ліваном, вказані угоди передбачають надання матеріальної підтримки, зокрема інституціям безпеки в третіх країнах, з метою підвищення їх ефективності в забезпеченні прикордонного контролю. Ще одним кроком стало призупинення розгляду заяв сирійських біженців щодо надання їм притулку одразу після падіння режиму Асада в 2024 р. [53].

Потрібно зазначити, що ці дії негативно сприймаються міжнародними правозахисними організаціями та частиною європейської громадськості й зустрічають хвилю критики з боку експертного середовища та гуманітарних структур. Саме тому, щоб уникнути подальшої ерозії проблеми, пов'язаної із забезпеченням дотримання прав людини, та запобігти зростанню суспільних невдоволь, ЄС має боротися не з наслідком проблеми – потоком біженців – а з її причиною, тобто конфліктами на Близькому Сході, від чого прямо залежить стабільність в самому Європейському Союзі.

3.2. Проблеми формування спільної близькосхідної політики в ЄС

Не дивлячись на значну зацікавленість ЄС у співпраці з країнами регіону, існують і певні виклики, з якими Європейський Союз стикається на шляху формування ефективної спільної стратегії, яка допоможе відігравати більш активну роль на Близькому Сході. Ми можемо виділити 3 основні виклики.

По-перше, це відсутність узгодженого підходу до близькосхідного регіону в самому Європейському Союзі. Це впливає з розбіжностей та різних інтересів і поглядів провідних європейських держав, що ускладнює вироблення спільної близькосхідної політики ЄС. Позиція Євросоюзу протягом тривалого часу була і залишається неоднорідною.

Дана ситуація зумовлена тим, що в кожній держави Європи склались свої стосунки з країнами близькосхідного регіону. Різними є і зовнішньополітичні та зовнішньоекономічні пріоритети європейських країн на Близькому Сході. Позиції окремих держав Євросоюзу значно впливають на загальноєвропейський курс. Такі країни, як Бельгія, Люксембург, Данія, Ірландія пріоритетним вважають економічний напрям, підтримуючи відповідні загальноєвропейські ініціативи. До цієї ж групи можна віднести і Нідерланди, враховуючи їх традиційно партнерські відносини з Ізраїлем. Франція, через своє колоніальне минуле, має давні зв'язки з усіма впливовими гравцями регіону, але найбільш інтенсивно співпрацює з арабськими країнами. Позиція Німеччини є більш проізраїльською, що пояснюється наявним комплексом історичної провини за Голокост. Проте останнім часом економічні міркування істотно впливають на позицію ФРН, змушуючи її враховувати інтереси арабських держав [14]. Наслідком такої ситуації є те, що європейські держави надають перевагу розвитку двосторонніх відносин з країнами Близького Сходу.

Другим викликом у формуванні ефективної стратегії ЄС щодо Близького Сходу виступає політична фрагментарність та неоднорідність самого близькосхідного регіону.

Крім держав акторами тут часто виступають також недержавні суб'єкти, такі як воєнізовані формування, повстанські групи, релігійні рухи. До того ж Близький Схід є конфліктогенним регіоном, де мають місце громадянські війни, етнічні конфлікти, діяльність різного роду терористичних організацій та екстремістських рухів. Ці фактори ускладнюють для Європейського Союзу вироблення єдиної стратегії.

Події «арабської весни» продемонстрували, що однією з проблем розвитку регіону є відсутність дотримання прав людини, свободи самовираження, а країни потребують значних політичних та соціальних реформ. Займаючи вичікувальну позицію на початку революцій в арабських країнах, ЄС не зміг сформулювати чітке ставлення щодо цих подій.

Розуміючи значні відмінності між регіонами, а також необхідність проведення реформ та демократизації країн регіону, ЄС запропонував низку програм, які мали стимулювати держави Близького Сходу до лібералізації внутрішньополітичного життя.

У 2011 р. Європейська комісія запропонувала ідею створення нового «Партнерства заради демократії та спільного процвітання». Дане партнерство передбачало просування демократії та прав людини в країнах Близького Сходу та фактично ставило проблему демократизації в центр близькосхідної політики ЄС. Згідно ідеї Європейської комісії, це нове партнерство мало бути зосереджене на трьох елементах:

- 1) підтримці процесів демократичних трансформацій та розбудови інституцій;
- 2) активнішому залученню громадянського суспільства;
- 3) стимулюванні сталого та інклюзивного зростання.

Програма SPRING (Підтримка партнерства, реформ та інклюзивного зростання), ухвалена 27 вересня 2011 р., безпосередньо стала відповіддю на події «арабської весни». Підтримка, що надавалась в межах даної програми, була адаптована до потреб кожної країни на основі оцінки її прогресу в розбудові демократії та застосуванні принципу «більше за більше». «Більше за більше» означає, що чим більше країна просувається у своїх демократичних реформах і розбудові демократичних інституцій, тим більшу підтримку вона може очікувати в межах програми SPRING. Завдяки підходу «більше за більше» ЄС прагнув продемонструвати, що готовий надавати більшу підтримку у відповідь на здійснення реформ, що мало на меті

підтримати країни Близького Сходу в їх прагненнях до політичної демократизації [33].

Вже через п'ять років, у 2016 р. ЄС ініціював Програму Середземноморського басейну, а в 2019 р. ратифікував угоду, спрямовану на підтримку демократичних перетворень, попри визнання значного погіршення ситуації з правами людини в регіоні.

Однак, станом на сьогоднішній день дані програми зустрічають значну критику з боку експертів. Загалом дії ЄС у регіоні зводилась до підтримки поверхневої революції та не змогли допомогти вирішити базові структурні проблеми, що є у більшості країн Близького Сходу.

Таким чином, на сучасному етапі питання демократизації, захисту прав громадян та підходу ЄС до цієї проблеми все ще залишається невирішеним. Вагання Європейського Союзу, а також відсутність послідовної та дієвої стратегії у відносинах з країнами регіону, значно знижують його спроможність впливати на політичні трансформації на Близькому Сході.

Третім викликом для Європейського Союзу є сильна позиція США в регіоні, що значно обмежує активну роль ЄС на Близькому Сході. Сполучені Штати часто виступали проти самостійної ролі ЄС, натомість віддаючи перевагу тому, щоб ЄС виконував допоміжну роль в рамках близькосхідної політики Вашингтону. Головною причиною цього є те, що США мають відмінні інтереси та погляди від ЄС щодо існуючих у регіоні проблем, зокрема ядерної програми Ірану, ізраїльсько-палестинського конфлікту, сирійської кризи та ролі регіональних держав.

На сучасному етапі США діють більш жорстко, маючи значні важелі впливу. Вийшовши з ядерної угоди (JCPOA) з Іраном у 2018 р. і відновивши санкції, Сполучені Штати продемонстрували, що будуть дотримуватись даної стратегії та не підтримають позицію ЄС. У питанні вирішення палестино-ізраїльського конфлікту адміністрація Д. Трампа хоч офіційно й розділяє точку зору Євросоюзу, втім, її політика свідчить про те, що на практиці Вашингтон наразі все ж більше підтримує Ізраїль [29].

Переслідуючи власні інтереси, США не хочуть перетворення ЄС на впливового гравця в регіоні. Європейські держави, в свою чергу, втрачаючи підтримку Сполучених Штатів, мають брати більш активну участь у близькосхідних справах. Вони залежать від поставок нафти та газу та мають економічні й безпекові інтереси на Близькому Сході. Саме тому розробка цілісної та узгодженої власної лінії та стратегії щодо Близького Сходу має стати одним із ключових пріоритетів Європейського Союзу.

3.3. Особливості взаємодії Євросоюзу та країн Близького Сходу в умовах глобальних та регіональних викликів

Не дивлячись на згадані виклики та труднощі в кооперації, наразі існують значні можливості для поглиблення взаємодії між Європейським Союзом та країнами Близького Сходу.

По-перше, ЄС, на відміну від США, в процесі здійснення своєї близькосхідної політики надає перевагу застосуванню економічних механізмів і засобів «м'якої» сили. Європейський Союз фокусується не лише на отриманні власної економічної вигоди та забезпеченні енергетичної безпеки, але й приймає до уваги регіональний контекст, у той же самий час демонструючи відданість демократичним цінностям [28].

Ще однією особливістю політики ЄС на Близькому Сході є те, що Євросоюз прагне диверсифікувати співпрацю. Європейський Союз не просто розглядає регіон як важливу енергоресурсну базу. Енергетична криза 2022 р., з якою зіштовхнулась Європа після початку російського вторгнення на територію України, спонукала ЄС активізувати співробітництво з країнами Близького Сходу в питаннях розвитку «зеленої енергетики» [25; 46]. Такі ініціативи як «Проект ЄС–РСАДПЗ із зеленої трансформації» є стратегічно важливими для ЄС, оскільки мають значний потенціал та можуть стати однією з найбільш важливих сфер кооперації між двома регіонами [80].

Однак, для того, щоб скористатись цими перевагами двосторонньої взаємодії з державами Близького Сходу, Європейський Союз має

зосередитись на наступних завданнях, спрямованих на збільшення власного впливу в регіоні та поглиблення кооперації з країнами Близького Сходу.

По-перше, ЄС має подолати власну внутрішню розрізненість. Наразі реакція Європи на події в регіоні Близького Сходу та Північної Африки, свідчить про її роз'єднаність. Багато дослідників підкреслюють, що відсутність європейської єдності є ключовим фактором слабкості ЄС. Крім того, Євросоюз все більше зосереджується на своїх внутрішніх труднощах. Подолання цієї проблеми та зміщення фокусу на досягнення спільної мети – встановлення миру в регіоні як запоруки стабільності в самому Європейському Союзі мають стати першочерговим завданням для ЄС на Близькому Сході.

Другим важливим кроком має стати менша орієнтованість на позицію США. Наразі метою ЄС має бути розбудова не лише спільної, але й незалежної від Вашингтону політики на Близькому Сході. На сучасному етапі ЄС розглядається як маловпливовий політичний гравець у регіоні Близького Сходу та Північної Африки, оскільки він постійно орієнтується на США, що унеможливорює здійснення незалежної зовнішньої політики. Це часто супроводжується небажанням або нездатністю європейських країн розгорнути свої збройні контингенти на території близькосхідного регіону в той час, коли це стає необхідним.

Сьогодні для європейських держав стає очевидно, що їх союзник – Сполучені Штати Америки – не схильний враховувати інтереси ЄС або консультуватися з ним з питань, що впливають на європейську безпеку. Зростаюче розходження з американцями сьогодні все більше помітне в питаннях щодо долі іранської ядерної угоди, а також у такому питанні, як близькосхідний мирний процес. Все це підкреслює необхідність Європейського Союзу вчитись діяти самостійно, враховуючи власні стратегічні інтереси, не розраховуючи на підтримку Сполучених Штатів.

По-третє, ефективне використання власних ресурсів та важелів впливу в регіоні є наступним важливим завданням для ЄС. Євросоюз має важливі

джерела економічного та політичного впливу на Близькому Сході, але далеко не завжди їх застосовує. Наразі ЄС є першим за обсягами торгівлі економічним партнером для країн Близького Сходу. Крім того, Європейський Союз є одним із найбільших постачальників гуманітарної допомоги близькосхідним країнам. Однак європейська торгівля та надання допомоги позбавлені будь-якої супутньої стратегії, яка б перетворила їх на політичний капітал. Європа має можливість сприяти укладанню угод у тих сферах, які мають значний стратегічний потенціалі як для країн Близького Сходу, так і для самого Європейського Союзу. Серед таких сфер слід назвати відновлювану енергетику, штучний інтелект та цифровізацію [57]. Лише поєднання чіткої політичної позиції з власними економічними перевагами допоможуть Євросоюзу зайняти провідні позиції в регіоні Близького Сходу.

Слід зазначити, що економіка є не єдиним активом Європейського Союзу. Дипломатичний вплив також відіграє важливу роль у близькосхідній стратегії ЄС. На даному етапі ЄС недостатньо використовує такий ресурс, як укладання угод про партнерство з країнами Близького Сходу, а також угод про асоціацію. Наразі угоди про асоціацію підписані лише з Йорданією, Ліваном та Ізраїлем.

Четвертим важливим кроком має виступати правильне використання нейтральної позиції Європейського Союзу в періоди політичної нестабільності та загострення конфліктів на Близькому Сході. Це має відображатись у медіаторських намаганнях ЄС, а також посередництві у здійсненні важливих реформ у країнах Близького Сходу. Це може надати ЄС більшого авторитету та сприяти просуванню механізмів безпеки відповідно до своїх основних інтересів, зважаючи на те, як поточні регіональні конфлікти посилюють проблеми міграції та тероризму.

Однак щоб цей підхід був максимально результативним ЄС повинен координувати свої дії з державами близькосхідного регіону, надаючи їм відповідну допомогу. Успіх таких ініціатив, значною мірою, залежатиме від готовності конфліктуючих сторін вдаватись до посередницьких послуг ЄС, а

також від залученості інших регіональних та позарегіональних гравців у переговорний процес.

З точки зору безпеки, Європейському Союзу також необхідно посилити співпрацю в галузі розвідки та боротьби з тероризмом, обмінюючись відповідною інформацією з метою забезпечення стабільності в таких стратегічних регіонах, як Червоне море та Східне Середземномор'я. Більше того, громадянське суспільство та уряди країн регіону Близького Сходу продовжують розглядати ЄС як важливого потенційного партнера в питаннях здійснення економічних реформ. Країни Європи вже давно усвідомили, що регіону необхідні більш ефективні та репрезентативні системи управління, щоб забезпечити внутрішню стабільність, що впливає на регіональну безпеку [73].

Важливу роль в цьому відіграє й особлива увага до питання дотримання прав людини. ЄС повинен збалансувати свої відносини з країнами Близького Сходу, просуваючи фундаментальні цінності, не вдаючись до патерналістських підходів, які можуть викликати неприйняття в регіоні. Це включає підтримку соціальних реформ та розширення прав і можливостей громадянського суспільства з урахуванням місцевого контексту, історії, релігії та традицій [57].

Таким чином, ми бачимо, що ЄС має переосмислити свої відносини з Близьким Сходом. Задля того, щоб посилити власні позиції в регіоні, ЄС повинен подолати внутрішні розбіжності та визначити єдину стратегію. Фрагментація послабила його переговорну здатність і призвела до втрати впливу порівняно з іншими державами. Європейському Співтовариству необхідно налагодити стратегічний діалог із найбільш впливовими державами близькосхідного регіону, шукаючи можливості для співпраці в тих сферах, які представляють спільний інтерес. Прагматизм, економічне співробітництво та зміцнення політичного діалогу в сфері безпеки можуть стати ключовими факторами для забезпечення збалансованих і вигідних відносин для обох сторін. Тільки за умов реалізації послідовної та єдиної

стратегії Євросоюз зможе забезпечити свій вплив у регіоні, своє лідерство на міжнародній арені та сприяти глобальній стабільності [28].

ВИСНОВКИ

На сучасному етапі близькосхідний вектор є одним із ключових напрямів зовнішньої політики Європейського Союзу. Країни Близького Сходу є важливими партнерами ЄС.

Відносини між ЄС та Близьким Сходом мають тривалу історію. Вони беруть свій початок з моменту заснування Європейського співтовариства вугілля та сталі в 1951 р. і протягом кількох десятиліть пройшли значну трансформацію та випробування часом.

На першому етапі, що охоплює період 1950–1960-х рр., інтенсивність двосторонньої взаємодії ЄЕС та країн Близького Сходу була невисокою. В цей період держави ЄЕС розглядали країни близькосхідного регіону перш за все як постачальників енергоносіїв. Втім, нафтові кризи 1970-х рр. та нестабільна політична ситуація на Близькому Сході зумовили необхідність перегляду Європейським Економічним Співтовариством своєї близькосхідної політики. Період 1980-х рр. ще більше висвітлив необхідність формування більш дієвого підходу щодо подій у регіоні.

З підписанням Маастрихтського договору в 1992 р. та заснуванням Європейського Союзу в 1993 р. в ЄС починає створюватись механізм Спільної зовнішньої та безпекової політики (CFSP). Це сприяло формуванню нової стратегії і щодо Близького Сходу. В 2000-х рр. спостерігається покращення взаємодії між двома регіонами. Нинішня «Глобальна стратегія зовнішньої та безпекової політики Європейського Союзу 2016 р.» та її перегляд «Глобальна стратегія Європейського Союзу «Три роки потому, погляд у майбутнє»

2019 р.» визначають Близький Схід як один із найважливіших векторів міжнародної політики ЄС, розглядаючи країни регіону не лише як основних постачальників енергоресурсів, але і як важливих економічних, безпекових, екологічних та гуманітарних партнерів.

Серед основних напрямів співпраці між ЄС та країнами Близького Сходу сьогодні слід виділити безпекову та політичну сфери як основу взаємодії між

регіонами. Загалом ЄС позиціонує себе як медіатора у вирішенні регіональних конфліктів, підтримуючи зв'язки з усіма країнами регіону, включаючи Ізраїль, Палестину та провідні арабські держави. Відносини з Ізраїлем еволюціонували від цілковитої підтримки в період перших арабо-ізраїльських воєн до засудження жорстких кроків з боку Ізраїлю під час здійснення ним військових операцій на палестинських територіях. Дедалі більше країн ЄС стають на підтримку Палестини, дводержавну формулу врегулювання палестино-ізраїльського протистояння (яка передбачає право палестинців на створення власної держави) та виступаючи найбільшим постачальником гуманітарної допомоги палестинському населенню. Серед арабських країн найбільш активно ЄС взаємодіє з Саудівською Аравією, ОАЕ, Катаром, Оманом, Бахрейном та Іраком, зокрема в сфері безпеки та в питаннях боротьби з тероризмом. Співпраця щодо подолання цих викликів відбувається і в межах регіональних організацій, у вигляді проведення форумів ЄС-РСАДПЗ з питань регіональної безпеки та співробітництва, спільних діалогів щодо морської та кібербезпеки. Крім того, ЄС має власну військово-морську місію EUNAVFOR Aspides, що забезпечує безпеку судноплавства та захист цивільних торговельних маршрутів у регіоні. Відносини з Іраном та Сирією залишаються напруженими. Водночас, ЄС прагне відігравати роль медіатора та виступає за дипломатичне врегулювання спірних питань.

Економіка та торгівля є одними з ключових сфер співпраці ЄС з державами Близького Сходу. Наразі економічна взаємодія Європейського Союзу з країнами регіону базується на угодах про асоціацію, які Євросоюз уклав з Ізраїлем, Ліваном та Палестинською Автономією. Крім того, останнім часом активізувались перемовини про створення зони вільної торгівлі з Саудівською Аравією, ОАЕ, Катаром, Бахрейном, Оманом та Кувейтом. Важливо підкреслити, що ЄС є другим за обсягами торгівлі економічним партнером для багатьох близькосхідних країн, у той час, як ряд країн регіону, зокрема Саудівська Аравія, Ірак, Кувейт, Катар та Об'єднані Арабські Емірати

виступають ключовими постачальниками енергоносіїв до Європейського Союзу.

Важливим напрямом двосторонньої взаємодії ЄС з країнами Близького Сходу є гуманітарна співпраця. Зокрема, ЄС надає гуманітарну допомогу країнам, що знаходяться в стані конфлікту. Виступає ЄС також ініціатором спільних освітніх та наукових проєктів та програм. Особливої уваги заслуговує реалізація програм Horizon Europe, Instruct, ELIXIR, участь в яких беруть окремі країни близькосхідного регіону, а також розширення меж європейської програми академічної мобільності «Еразмус+», яка дає можливість студентам з країн Близького Сходу здобувати освіту в провідних вищих навчальних закладах Європи.

Близькосхідний вектор зовнішньої політики ЄС включає також взаємодію Євросоюзу з провідними міждержавними організаціями на Близькому Сході. Особливе місце посідає співпраця ЄС з Лігою арабських держав. Основними напрямками двосторонньої взаємодії виступають технічне співробітництво, безпекова співпраця та співробітництво в сфері культури. У той же час спільна робота над такими питаннями як міграція та боротьба з тероризмом, які є фокусними для ЄС, все ще залишається доволі обмеженою.

Іншим важливим регіональним партнером Європейського Союзу виступає Рада співробітництва арабських держав Перської затоки. Офіційна Угода про співробітництво між Європейським Економічним Співтовариством та РСАДПЗ була підписана в 1988 р. З моменту встановлення відносини двох регіональних організацій зазнали певної еволюції. На сучасному етапі їх співпраця охоплює широкий спектр сфер, зокрема торговельну, інвестиційну, політичну, енергетичну, екологічну, наукову.

Розвиває Євросоюз відносини і з Організацією ісламського співробітництва. Ключовими напрямками співробітництва двох міждержавних об'єднань є культурно-гуманітарна сфера. Зокрема, сторони співпрацюють у таких питаннях, як забезпечення свободи релігії та гендерної рівності в

країнах ОІС. Також представники Європейського Союзу часто є спостерігачами під час виборів, які відбуваються в державах ОІС.

Розглядаючи основні цілі та завдання Європейського Союзу на Близькому Сході, маємо зазначити наступне. Першим важливим завданням для ЄС є забезпечення безпеки та стабільності в регіоні. Припинення вогню в Секторі Гази, стабілізація ситуації в Сирії та Лівані є головними пріоритетами для ЄС. Саме від безпеки в регіоні залежить наступне стратегічно важливе для ЄС завдання – поглиблення економічної взаємодії та диверсифікація сфер співпраці з країнами Близького Сходу. Значна залежність ЄС від імпорту нафти та газу змушує Брюссель приділяти більшу увагу відносинам з державами Близького Сходу. У той же час активізація двостороннього співробітництва дозволяє розширити межі співпраці. Одним із перспективних напрямів є співпраця в сфері «зеленої» енергетики. Важливе значення для ЄС набуває і поглиблення взаємодії з країнами близькосхідного регіону в питаннях міграції.

Слід зазначити, що на сучасному етапі ЄС стикається з низкою викликів, що перешкоджають здійсненню ефективної співпраці з країнами та міждержавними об'єднаннями на Близькому Сході. Одним із основних є неузгодженість, яка існує серед країн Європейського Союзу щодо підходів до врегулювання регіональних конфліктів та економічної взаємодії. Крім того, наявність значної кількості недержавних акторів, які впливають на ситуацію на Близькому Сході, породжують ще одну проблему для ЄС. Фактором, що ускладнює взаємодію ЄС з державами близькосхідного регіону в політичній та гуманітарній сферах, є систематичне порушення прав людини, які постійно фіксуються в країнах Близького Сходу.

Ще однією причиною, яка не дозволяє Європейському Союзу відігравати більш активну роль на Близькому Сході, є те, що протягом багатьох десятиліть значну роль у регіону відігравали і продовжують відігравати Сполучені Штати Америки. Водночас у процесі здійснення своєї

близькосхідної політики США далеко не завжди узгоджують свою позицію з ЄС та враховують точку зору своїх європейських партнерів.

Варто відзначити, що саме ці виклики спонукають Євросоюз до більш ефективної взаємодії з країнами близькосхідного регіону. По-перше, ЄС (на відміну від США) в процесі реалізації свого зовнішньополітичного курсу надає перевагу використанню засобів «м'якої» сили, враховуючи особливості політичного та економічного розвитку країн Близького Сходу. ЄС розглядає Близький Схід не просто як постачальника енергоресурсів, але й як важливого економічного та безпекового партнера, співпраця з яким може стати вигідною для обох регіонів.

Задля досягнення максимальної ефективності в співпраці з країнами Близького Сходу ключовими завданнями для ЄС наразі залишаються подолання внутрішньої роз'єднаності, формування незалежної від США близькосхідної політики, використання економічних важелів впливу, а також активне застосування переваг свого нейтрального статусу під час дипломатичних переговорів із врегулювання регіональних конфліктів. Всі ці кроки допоможуть зміцнити позицію ЄС в регіоні, а також сприятимуть більш ефективній та глибшій співпраці Європейського Союзу з державами Близького Сходу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. A strategic partnership with the Gulf. *Joint Communication to the European Parliament and the Council*. Brussels. 2022. URL: <https://cutt.ly/Oe3thfd7>
2. Cooperation Agreement. *Official Journal of the European Communities*. Brussels. 1989. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=OJ:L:1989:054:FULL&from=EN>
3. Communication from The Commission. *European Neighbourhood Policy Strategy Paper. Commission of The European Communities*. 2004. URL: <https://surl.li/fgoxuu>
4. Memorandum “EU's response to the “Arab Spring”: The State-of-Play after Two Years”. *European Commission*. 2013. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/memo_13_81
5. Missions and Operations 2023 Annual Report. *European Union Common Security and Defence Policy*. 2024. URL: <https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/documents/2025/EEAS-CSDP-AnnualReport-02.pdf>
6. Mission Report following the ad hoc delegation to Saudi Arabia and United Arab Emirates from 14 to 16 April 2025. *European Parliament*. 2025. URL: https://www.europarl.europa.eu/cmsdata/296770/Mission%20report_Saudi%20Arabia_UAE_April%202025.pdf
7. Remarks by Commissioner Šuica at the high-level conference on the two-state solution for Palestine. *European Commission*. New York. 2025. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/speech_25_1925
8. Shared Vision, Common Action: A Stronger Europe. *A Global Strategy for the European Union's Foreign and Security Policy*. *European External Action Service*. 2016. URL: https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/eugs_review_web_0.pdf

9. Three Years On, Looking Forward. *The European Union's Global Strategy. European External Action Service.* 2019. URL: https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/eu_global_strategy_2019.pdf
10. Давиденко Д. В. Європейський Союз: історія створення й розвитку. *Наука онлайн: Міжнародний електронний науковий журнал.* 2019. № 5. С. 110-116. URL: <https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/9752/1/Davidenko.pdf>
11. Демчик О.В., Мірошник В.О., Бойчук Д.С. Історія формування Європейського Союзу. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2021. № 12. С. 415-417. URL: http://www.lsej.org.ua/12_2021/106.pdf
12. Коваленко Р. Торговельне співробітництво Туреччини з Європейським Союзом: євроінтеграційний контекст. *Бізнес Інформ.* 2013. № 5. С. 28–33. URL: https://www.business-inform.net/export_pdf/business-inform-2013-5_0-pages-28_33.pdf
13. Краснопорова Л. Регіональна інтеграція на Близькому Сході: ретроспектива і перспектива. *Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна. Сер. «Питання політології».* 2010. № 17. С. 260 – 265. URL: <https://ekhnuir.karazin.ua/items/5aa9fedb-dfbb-4f36-a7bd-cb00b9bba1ff>
14. Магда Є. Позиція ЄС в урегулюванні арабо-ізраїльського конфлікту від початку XXI ст. *Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки.* 2010. № 19. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Mahda_Yevhen/Pozytsiia_YeS_v_urehuliuванні_arabo-izraïlskoho_konfliktu_vid_pochatku_XXI_st/
15. Мартинов А. Формування та реалізація політики Європейського Союзу щодо Близькосхідного регіону. *Європейські історичні студії.* 2018. № 11. С. 28-53. URL: <http://eustudies.history.knu.ua/uk/andrij-martynov-formuvannya-ta-realizatsiy-a-polityky-yevropejskogo-soyuzu-shhodo-blyzhkoshidnogo-regionu/>

16. Онацький М., Панасенко Г. Розвиток американо-ізраїльських відносин у постбіполярний період. *Збірник наукових праць «Сучасне суспільство: політичні науки, соціологічні науки, культурологічні науки»*. 2023. Вип. 2. № 27. С. 88 – 105. URL: <http://journals.hnpu.edu.ua/index.php/politology/article/view/15520>
17. Подолінна Д. Відносини ЄС та РСАДПЗ: сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку. *Стратегічні пріоритети європейської та світової політики: дипломатія, економіка, туризм: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції з нагоди міжнародного дня багатосторонності і дипломатії в ім'я миру та з нагоди 50-річчя підписання Гельсінського заключного акту (24 квітня 2025 року, м. Харків, Україна) [Електронний ресурс]*. Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2025. С. 126-129. URL: <https://ekhnuir.karazin.ua/server/api/core/bitstreams/fedd9b65-dd60-40e5-8398-eb8fdae44bf8/content?trackerId=98454983346c91f0>
18. Подолінна Д. О., Мелешенко О. О. Економічна співпраця між ЄС та РСАДПЗ: еволюція від кінця ХХ до початку ХХІ століття. *Іноземні мови у світовому економіко-правовому просторі : електронний збірник студентських наукових статей*. 2025. №. 12. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна. С. 510-515. URL: <https://foreign-languages.karazin.ua/resources/2c1d58eb85160d81eb4b05d67bba093e.pdf>
19. Священко З., Скрипник О. Становлення та розвиток відносин між Європейським Союзом та Лігою арабських держав. *Європейські історичні студії*. 2025. № 30. С. 36-47. URL: <http://eustudies.history.knu.ua/uk/nomer-30/>
20. Стрихоцький Т. Політичний та безпековий виміри взаємин ЄС та РСАДПЗ після завершення Катарської дипломатичної кризи. *Науковий журнал «Політикус»*. 2024. № 1. С. 179-185. URL: http://politicus.od.ua/1_2024/29.pdf

21. Чебан О. Співробітництво Ізраїлю з США та ЄС щодо врегулювання проблеми ядерної програми Ірану. *«Філософія та політологія в контексті сучасної культури»*. 2021. Т.13. № 1. С. 140-148. URL: https://www.researchgate.net/publication/355763927_SPIVROBITNICTVO_IZRAILU_Z_SSA_TA_ES_SODO_VREGULUVANNA_PROBLEMI_ADE_RNOI_PROGRAMI_IRANU
22. Alkousaa R. Kurds, women must be included in Syria's transition, European ministers say. *Reuters*. 2025. URL: https://www.reuters.com/world/germanys-foreign-minister-heads-damascus-one-day-trip-2025-01-03/?utm_source=chatgpt.com
23. Ardemagni E., Barroug H. EU-GCC: Time Looks Ripe for Security and Defense Cooperation. *ISPI*. 2024. URL: <https://www.ispionline.it/en/publication/eu-gcc-time-looks-ripe-for-security-and-defense-cooperation-187315>
24. Attina F. *The Barcelona Process, the role of the European Union and the lesson of the Western Mediterranean*. *The Journal of North African Studies*. 2004. Vol. 9. № 2. P. 140–152. URL: https://www.researchgate.net/publication/241716007_The_Barcelona_Process_the_role_of_the_European_Union_and_the_lesson_of_the_Western_Mediterranean
25. Bianco C. Renewable relations: A strategic approach to European energy cooperation with the Gulf states. *European Council on Foreign Relations*, 2023. URL: <https://ecfr.eu/publication/renewable-relations-a-strategic-approach-to-european-energy-cooperation-with-the-gulf-states/>
26. Blackburn G. Iran's uranium stocks said to be intact, UK media citing European intelligence probe says. *Euro News*. 2025. URL: <https://www.euronews.com/my-europe/2025/06/26/irans-uranium-stocks-said-to-be-intact-uk-media-citing-european-intelligence-probe-says>

27. Chipman J. Europe and the Iran-Iraq War. *The Jaffee Center for Strategic Studies, Tel-Aviv University*. 1989. P. 215-228. URL: https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-1-349-20050-4_14
28. Colombo S. Europe and the 'New' Middle East. *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*. 2021. № 23. P. 403-422. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/19448953.2021.1888246#d1e191>
29. Conflict and convergence in US and EU interests in the Middle East. *TRENDS Research & Advisory*. 2020. URL: <https://surl.lt/jnxkgs>
30. Dagci K. The EU's Middle East Policy and Its Implications to the Region. *Alternatives: Turkish Journal of International Relations*. 2007. Vol. 6. № 1&2. URL: https://www.researchgate.net/publication/254388871_The_EU's_Middle_East_Policy_and_Its_Implications_to_the_Region
31. de La Gorce P.-M. *Europe and the Arab-Israel Conflict: A Survey*. *Journal of Palestine Studies*. 1997. Vol. 26. № 3. P. 5–16. URL: <https://doi.org/10.2307/2538152>
32. Devlen B., James P., Özdamar Ö. The English School, International Relations, and Progress. *International Studies Review* 7. № 2. 2015. P. 171-197. URL: https://www.researchgate.net/publication/271216409_The_English_School_In_ternational_Relations_and_Progress
33. Duquet S., Wouters J. In Search of Green Shoots: Assessing The EU's SPRING Programme. *European Institute of Mediterranean*. 2015. URL: <https://www.iemed.org/publication/in-search-of-green-shoots-assessing-the-eu-s-spring-programme/>
34. Ebeid H. The Arab Spring, the EU and the Tension of Opposites. *European Institute for Mediterranean*. 2020. URL: <https://www.iemed.org/publication/the-arab-spring-the-eu-and-the-tension-of-opposites/>

35. European arms imports nearly double, US and French exports rise, and Russian exports fall sharply. *SIPRI*. 2024. URL: https://www.sipri.org/media/press-release/2024/european-arms-imports-nearly-double-us-and-french-exports-rise-and-russian-exports-fall-sharply?utm_source=chatgpt.com
36. Fargues P., Fandrich C. Migration after the Arab Spring. *European University Institute. Robert Schuman Centre for Advanced Studies*, 2012. URL: <https://cadmus.eui.eu/server/api/core/bitstreams/3fc60d70-369e-5d29-989d-37fdc53d2ddc/content>
37. Farnaud C. Building bridges, not walls key to EU-Saudi Arabia ties. *Arab News*. 2025. URL: https://www.arabnews.com/node/2600010/amp?utm_source=chatgpt.com
38. Giordano G., Martini L. S. Prospects for peace in the Middle East via the India-Middle East-Europe Economic Corridor. *The Italian Climate Change Think Tank*. 2025. URL: <https://eccoclimate.org/prospects-for-peace-in-the-middle-east-via-the-india-middle-east-europe-economic-corridor/>
39. Harpaz G., Heimann G. *Sixty Years of EU-Israeli Trade Relations: The Expectations-Delivery Gap. Journal Of World Trad.* 2016. Vol. 50. № 3. P. 447–474. URL: https://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2014_2019/documents/d-il/dv/eu-israelitraderelations_/eu-israelitraderelations_en.pdf
40. Hix S. The Political System of the European Union. 1999. URL: https://www.researchgate.net/publication/30530090_The_Political_System_of_the_European_Union
41. Hussain Z., Tartir A. Recent trends in international arms transfers in the Middle East and North Africa. *SIPRI*. 2025. URL: https://www.sipri.org/commentary/topical-background/2025/recent-trends-in-international-arms-transfers-middle-east-and-north-africa?utm_source=chatgpt.com

42. Iran rejects sanctions threats before renewed nuclear talks with Europe. *Al Jazeera*. 2025. URL: <https://www.aljazeera.com/news/2025/8/22/iran-rejects-sanctions-threats-before-renewed-nuclear-talks-with-europe>
43. Israel suspends contact with EU bodies over labelling of West Bank produce. *The Guardian*. 2015. URL: <https://www.theguardian.com/world/2015/nov/29/israel-suspends-contact-eu-bodies-labelling-west-bank-produce>
44. Karacsony E. Strengthening EU Geopolitical Resilience Through Gulf Partnerships. *Observer Research Foundation Middle East (ORF ME)*. 2025. URL: <https://orfme.org/research/eu-gulf-strategic-partnership-resilience/>
45. Keohane. R. O., Nye J. S. Power and Interdependence. *London*. 2001. URL: <https://surl.lu/finrct>
46. Khurma M., Quinville R. The Future of Euro-MENA Relations. *Woodrow Wilson International Center for Scholars*. 2024. URL: <https://www.wilsoncenter.org/sites/default/files/media/uploads/documents/Future-Euro-MENA-Final.pdf>
47. Kirchner E. J. The EU Presence in International Organizations. *Routledge*. 2010. URL: https://eclass.aueb.gr/modules/document/file.php/DEOS243/BLAVOUKOUSBOURANTONIScomplete_pp.pdf
48. Kivak R. Soft and Hard power. *EBSCO*. 2025. URL: <https://www.ebsco.com/research-starters/social-sciences-and-humanities/soft-and-hard-power>
49. Klausen J. The Cartoons That Shook the World. *Yale University Press*. 2009. URL: <https://www.jstor.org/stable/41428262?seq=1>
50. Kolley A. M. Immanuel Wallerstein's World-Systems Theory. *HITIT University*. 2024. URL: https://www.researchgate.net/publication/379478106_IMMANUEL_WALLERSTEIN'S_WORLD-SYSTEMS_THEORY

51. Lebl S. The EU, the Muslim Brotherhood and the Organization of Islamic Cooperation. *Orbis*. 2013. Vol. 57. № 1. P. 101-119. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0030438712000804>
52. Meeting of Arab League and European Union States on Judicial Matters: A milestone towards cooperation in the fight against terrorism. *Fundación para la Internacionalización de las Administraciones Públicas*. 2024. URL: https://www.fiap.gob.es/en/noticias/meeting-of-arab-league-and-european-union-states-on-judicial-matters-a-milestone-towards-cooperation-in-the-fight-against-terrorism/?utm_source=chatgpt.com
53. Mikhael D. The Growing Riptide of European Policy on Migration in the Middle East. *The Tahrir Institute for Middle East Policy*. 2025. URL: <https://timep.org/2025/06/17/the-growing-riptide-of-european-policy-on-migration-in-the-middle-east/>
54. Mironova M. The EU-NATO Cooperation: Perspectives For More Autonomous Europe? *Ukraine Analytica*. 2018. № 4 (14). P. 13-20. URL: <https://ukraine-analytica.org/wp-content/uploads/mironova.pdf>
55. Moolakkattu J. S. Robert W. Cox and Critical Theory of International Relations. *International Studies*. 2009. № 46 (4). P. 439-456. URL: https://www.researchgate.net/publication/254108310_Robert_W_Cox_and_Critical_Theory_of_International_Relations
56. Munawar M. International Relations Versus International Politics. *Landmark University*. P. 1-4. URL: <https://www.scribd.com/document/626099535/IR-Global-Politics-Int-Politics>
57. Muro H. J. The urgency of a new EU strategy in the Middle East. *Agenda Pública*. 2025. URL: <https://agendapublica.es/noticia/19754/urgency-of-new-eu-strategy-middle-east>
58. Nichols M. Europeans tell UN ready to 'snap back' Iran sanctions if needed. *Reuters*. 2024. URL: <https://www.reuters.com/world/europe/europeans-tell-un-ready-snap-back-iran-sanctions-if-needed-2024-06-17/>

https://www.reuters.com/world/europeans-tell-un-ready-snap-back-iran-sanctions-if-needed-2024-12-11/?utm_source=chatgpt.com

59. Noor S. European Union and the Middle East: A Historical Analysis. *Pakistan Horizon*. 2004. Vol. 57. № 1. P. 23–46. JSTOR. URL: <http://www.jstor.org/stable/41394035>
60. Noor A. Q., Kasap T. M. The Debate on Idealism and Realism in the History of International Relations. *International Journal of Innovative Science, Engineering & Technology*. 2022. Vol. 09. № 6. P. 224 – 234. URL: https://ijiset.com/vol9/v9s6/IJISSET_V9_I06_23.pdf
61. Ruck I. The Shifting Sands of European Diplomacy: The EU's Evolving Alignment with Israel. *Arab Center Washington DC*. 2025. URL: <https://arabcenterdc.org/resource/the-shifting-sands-of-european-diplomacy-the-eus-evolving-alignment-with-israel/>
62. Saleh M., Worrall J. Converging Interests, Diverging Realities: Arab League–EU Cooperation. *German Institute for Global and Area Studies*. 2023. №. 6. URL: <https://www.giga-hamburg.de/en/publications/giga-focus/converging-interests-diverging-realities-arab-league-eu-cooperation>
63. Sidlo K. Bridging Regions? EU-GCC Relations on Trade and Infrastructure. *ISPI*. 2024. URL: <https://www.ispionline.it/en/publication/bridging-regions-eu-gcc-relations-on-trade-and-infrastructure-187390>
64. Soltani F., Naji S., Amiri R. E. Levels of Analysis in International Relations and Regional Security Complex Theory. *Journal of Public Administration and Governance*. 2014. Vol. 4. № 4. P. 166-171. URL: https://www.macrothink.org/journal/index.php/jpag/article/viewFile/6973/_72
65. Srivastava S. International Relations, Its Nature, Scope and Areas. URL: https://www.academia.edu/32138558/International_Relations_Its_nature_Scope_and_Areas

66. Waltz K. N. Realist Thought and Neorealist Theory. *Journal of International Affairs*. 1990. Vol. 44. № 1. P. 21 – 37. URL: <http://lib.jnu.ac.in/sites/default/files/RefrenceFile/realist%20thought.pdf>
67. Wendt A. Constructivism and International Relations. *London*. 2006. URL: [https://institutes.abu.edu.ng/idr/public/assets/docs/Constructivism%20and%20International%20Relations%20%20Alexander%20Wendt%20and%20his%20Critics%20\(The%20New%20International%20Relations\)%20\(%20PDFDrive%20\).pdf](https://institutes.abu.edu.ng/idr/public/assets/docs/Constructivism%20and%20International%20Relations%20%20Alexander%20Wendt%20and%20his%20Critics%20(The%20New%20International%20Relations)%20(%20PDFDrive%20).pdf)
68. Wojnarowicz M. After October 7: EU Policy Towards the Israeli-Palestinian Conflict in 2023-2024. *Europeum Brussels Office Think Visegrad Think Tank*. 2025. URL: <https://www.europeum.org/wp-content/uploads/After-October-7-Israeli-Palestine-EUROPEUM-paper-1-1.pdf>
69. Yenigun, C., AlBasoos, H., & Hassan, G. Negotiation Level Between the EU and the GCC. *International Journal of Innovation, Creativity and Change*. 2020. Vol. 14. № 11. P. 65-75. URL: https://www.ssoar.info/ssoar/bitstream/handle/document/75188/ssoar-ijicc-2020-11-yenigun_et_al-Negotiation_Level_Between_the_EU.pdf?sequence=1&isAllowed=y
70. Yergin D. The 1973 Oil Crisis: Three Crises in One—and the Lessons for Today. *Center of Global Energy Policy*. 2016. URL: <https://www.energypolicy.columbia.edu/publications/the-1973-oil-crisis-three-crises-in-one-and-the-lessons-for-today/>
71. Yildirim Y., Üzumcü R. Understanding the true nature of relations between the European Union & the Gulf Cooperation Council, and predicting tomorrow. *Humanitarian vision*. Lviv. 2021. Vol. 7. №. 1. P. 1–9. URL: <https://science.lpnu.ua/uk/shv/vsi-vypusky/tom-7-chyslo-1-2021/zrozumity-sut-vidnosyn-mizh-yevropeyskym-soyuzom-ta-radoyu>

72. Youngs R. Impasse in Euro-Gulf Relations. Madrid. *FRID*. 2009. URL: https://www.files.ethz.ch/isn/130999/WP80_Impasse_in_euro_ENG_abr09.pdf
73. Zarhloule Y. Mapping European leverage in the MENA region. *European Council on Foreign Relations*. 2019. URL: https://ecfr.eu/special/mapping_eu_leverage_mena/
74. Zimmermann A., Weizman J. The EU says Israel is guilty of human rights abuses. What does that mean for trade? *Politico*. 2025. URL: https://www.politico.eu/article/eu-gaza-israel-human-rights-abuses-trade/?utm_source=chatgpt.com
75. EU Announces €8 Million for Post-Conflict Stability in Lebanon. *UNDP European Union Representation Office*. 2025. URL: https://www.undp.org/european-union/press-releases/eu-announces-eu8-million-post-conflict-stability-lebanon?utm_source=chatgpt.com
76. EU trade relations with the Gulf region: Facts, figures and latest developments. *Brussels*. 2024. URL: https://policy.trade.ec.europa.eu/eu-trade-relationships-country-and-region/countries-and-regions/gulf-region_en
77. EU-Turkey joint action plan. *European Commission. Brussels*. 2015. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/memo_15_5860
78. EU-United Arab Emirates Free Trade Agreement. *European Commission*. URL: https://policy.trade.ec.europa.eu/eu-trade-relationships-country-and-region/countries-and-regions/gulf-region/eu-united-arab-emirates-agreement_en
79. European Union. The World Factbook. *Central Intelligence Agency*. URL: <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/european-union/>
80. European Union Launches ‘EU-GCC Green Transition Project’ at the World Future Energy Summit. *European Union External Action Service*. 2024. URL: <https://www.eeas.europa.eu/delegations/united-arab-emirates/european-union->

launches-%E2%80%98eu-gcc-green-transition-project%E2%80%99-world-future-energy-summit_en

81. European Union, Trade in goods with GCC 6. Directorate General Trade and Economic Security. *European Commission*. 2025. URL: https://webgate.ec.europa.eu/isdb_results/factsheets/region/details_gcc-6_en.pdf
82. European Union, Trade in goods with Saudi Arabia. *European Commission*. 2025. URL: https://webgate.ec.europa.eu/isdb_results/factsheets/country/details_saudi-arabia_en.pdf
83. Facts and figures on the European Union. *European Union Official Website*. URL: https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/facts-and-figures-european-union_en
84. Gulf Cooperation Council (GCC) and the EU. *European External Action Service*. 2021. URL: https://www.eeas.europa.eu/eeas/gulf-cooperation-council-gcc-and-eu_en?utm_source=chatgpt.com
85. Gulf region. Trade and Economic Security. *European Commission*. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/bookmark/56a50055-ecdc-41ba-a593-d83f7b2b5dbe?lang=en>
86. History of the EU. *European Union Official Website*. URL: https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/history-eu_en
87. Iran and the EU. *European External Action Service*. 2022. URL: https://www.eeas.europa.eu/eeas/iran-and-eu-0_en
88. Iran-Iraq: Buying Weapons for War. *United States of America Central Intelligence Service*. 1984. URL: <https://www.cia.gov/readingroom/docs/IRAN-IRAQ%20%20BUYING%20WEAPONS%5B15872661%5D.pdf>

89. League of Arab States (LAS) and the EU. *European External Action Service*. 2021. URL: https://www.eeas.europa.eu/eeas/league-arab-states-las-and-eu_en
90. Lebanon. Enlargement and Eastern Neighbourhood. *European Commission*. URL: https://enlargement.ec.europa.eu/european-neighbourhood-policy/countries-region/lebanon_en
91. Lebanon. European Civil Protection and Humanitarian Aid Operations. *European Commission*. URL: https://civil-protection-humanitarian-aid.ec.europa.eu/where/middle-east-and-northern-africa/lebanon_en
92. Organisation of Islamic Cooperation (OIC) and the EU. *European External Action Service*. 2021. URL: https://www.eeas.europa.eu/eeas/organisation-islamic-cooperation-oic-and-eu_en
93. Palestine. European Civil Protection and Humanitarian Aid Operations. *European Commission*. URL: https://civil-protection-humanitarian-aid.ec.europa.eu/where/middle-east-and-northern-africa/palestine_en
94. Palestine. Trade and Economic Security. *European Commission*. URL: https://policy.trade.ec.europa.eu/eu-trade-relationships-country-and-region/countries-and-regions/palestine_en?utm_source=chatgpt.com
95. Promoting Higher Education. Middle East, North Africa and the Gulf. *European Commission*. URL: https://north-africa-middle-east-gulf.ec.europa.eu/what-we-do/promoting-higher-education_en?prefLang=ru&utm_source=chatgpt.com
96. Relations between EU & Gulf Cooperation Council (GCC) countries. *European Parliament. Brussels*. 2010. URL: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/note/join/2010/433742/EXP_O-AFET_NT\(2010\)433742_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/note/join/2010/433742/EXP_O-AFET_NT(2010)433742_EN.pdf)

97. Relations with OECD and UNESCO. *Delegation of the European Union to the OECD and UNESCO in Paris and to the Principalities of Andorra and Monaco. European Union Official Website.* URL: https://www.eeas.europa.eu/paris-oecd-unesco/relations-oecd-and-unesco_en?s=64
98. Signature of The Coordination and Cooperation Protocol with Oman. EU Naval Force Operation ATLANTA, *European External Action Service.* 2024. URL: https://eunavfor.eu/news/signature-coordination-and-cooperation-protocol-oman?utm_source=chatgpt.com
99. Syria. European Civil Protection and Humanitarian Aid Operations. *European Commission.* URL: https://civil-protection-humanitarian-aid.ec.europa.eu/where/middle-east-and-northern-africa/syria_en
100. The Council of the European Union. *Official Website.* URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/council-eu/>
101. The European Union and Lebanon. *European External Action Service.* 2021. URL: https://www.eeas.europa.eu/lebanon/european-union-and-lebanon_en
102. The European Union and Palestinians. *The Office of the European Union Representative (West Bank and Gaza Strip, UNRWA).* 2021. URL: https://www.eeas.europa.eu/palestine/european-union-and-palestine_en?s=206
103. The European Union and Syria. *Delegation of the European Union to Syria.* 2024. URL: https://www.eecas.europa.eu/syria/european-union-and-syria_en
104. The European Union, Saudi Arabia, the Arab League, in cooperation with Egypt and Jordan, launch the Peace Day Effort for Middle East Peace, and invite the world to join. *European External Action Service.* 2023. URL: https://www.eeas.europa.eu/eeas/mepp-european-union-saudi-arabia-arab-league-cooperation-egypt-and-jordan-launch-peace-day-effort_en?utm_source=chatgpt.com

105. United Arab Emirates: 4th High-level Political Dialogue held in Abu Dhabi on 27 May. *European External Action Service*. 2025. URL: https://www.eeas.europa.eu/eeas/united-arab-emirates-4th-high-level-political-dialogue-held-abu-dhabi-27-may_en?utm_source=chatgpt.com
106. EU-GCC trade exchanges in goods stable in 2018. *Kuwait News Agency*. 2019. URL: <https://www.kuna.net.kw/ArticlePrintPage.aspx?id=2791115&language=ar>
107. Buzan B. International Relations. *Oxford Reference*. URL: https://www.oxfordreference.com/display/10.1093/oi/authority.20110803100007834?utm_source=chatgpt.com
108. Ease of Doing Business rankings. *World Bank Group*. URL: <https://archive.doingbusiness.org/en/rankings>
109. Europe: *Human Geography*. URL: <https://education.nationalgeographic.org/resource/europe-human-geography/>
110. European Union Exports By Country. *Trading Economics*. URL: <https://tradingeconomics.com/european-union/exports-by-country>
111. European Union GDP. *Trading Economics*. URL: <https://tradingeconomics.com/european-union/gdp>
112. European Union Imports By Country. *Trading Economics*. URL: <https://tradingeconomics.com/european-union/imports-by-country>
113. From Government Policy to Business Acumen: Strategizing for Competitiveness in a Fragmented World. *World Competitiveness Center*. URL: <https://imd.widen.net/s/rzpp6psbnc/from-government-policy-to-business-acumen>
114. Global Innovation Index 2024. *World Intellectual Property Organization*. URL : https://www.wipo.int/web-publications/global-innovation-index-2024/en/gii-2024-results.html?utm_source=chatgpt.com

115. Human Development Index (HDI). *United Nations Development Programme*.
URL:
<https://hdr.undp.org/data-center/human-development-index#/indicies/HDI>
116. Human Freedom Index. *Cato Institute*. URL:
<https://www.cato.org/human-freedom-index/2024>
117. International trade in goods database. *Eurostat*. URL:
<https://ec.europa.eu/eurostat/web/international-trade-in-goods/database>
118. Mediterranean Science, Policy, Research & Innovation Gateway: Partners list.
Med-Spring. URL: <https://medspring.eu/partners-list>
119. Travel & Tourism Development Index 2024. *Insight Report*. 2024. *World Economic Forum*. URL:
https://www3.weforum.org/docs/WEF_Travel_and_Tourism_Development_Index_2024.pdf

ДОДАТКИ

**Рис. 5. Структура імпорту до ЄС з країн РСАДПЗ
станом на 2024 р. (у млн євро)**

Складено авторкою за джерелом: [81, с. 4].

**Рис. 6. Структура експорту з ЄС до країн РСАДПЗ
станом на 2024 р. (у млн євро)**

Складено авторкою за джерелом: [81, с. 4].

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
ННІ «Каразінський інститут міжнародних відносин та туристичного бізнесу»
Кафедра світової політики, дипломатії та туристичного бізнесу

ВІДГУК НАУКОВОГО КЕРІВНИКА

на кваліфікаційну магістерську роботу студентки спеціальності
291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії»
освітньої програми «Міжнародно-політична регіоналістика»

Подолінної Дар'ї Олександрівни

на тему:

«Близькосхідний вектор зовнішньої політики ЄС»

03. 12. 2025 р.

Близькосхідний регіон займає важливе місце в системі міжнародних відносин. Це обумовлено, передусім, наявністю значних запасів енергоресурсів, які розташовані на території Близького Сходу, а також його географічним положенням, специфіка якого перетворила даний регіон на своєрідний місток між Європою та Азією, а також Європою та Африкою. Все це обумовлює роль та місце даного регіону в системі зовнішньополітичних координат позарегіональних міжнародних акторів, одним із яких виступає Європейський Союз. Вищезазначене й обумовлює актуальність обраної Д.О. Подолінною теми кваліфікаційної магістерської роботи.

Дар'я Олександрівна Подолінна своєчасно і заздалегідь підійшла до підготовки дипломної роботи, регулярно відвідувала консультації, чітко дотримувалась графіка написання кваліфікаційної роботи, дослухалась до

порад наукового керівника, виявила себе як старанна, відповідальна та дисциплінована студентка, схильна до наукового пошуку.

Говорячи про наукові досягнення Д.О. Подолінної варто зазначити, що протягом всього періоду навчання в університеті вона регулярно приймала участь у наукових конференціях, які організовувались кафедрою світової політики, дипломатії та туристичного бізнесу, та має ряд публікацій.

Під час роботи над темою Д.О. Подолінна опрацювала значний обсяг джерел та наукової літератури, що дало можливість розкрити науково-теоретичні аспекти проблеми дослідження, всебічно проаналізувати сучасний стан, основні тенденції, а також проблеми та перспективи розвитку політичної, економічної та культурно-гуманітарної взаємодії Європейського Союзу з країнами Близького Сходу.

У процесі підготовки дипломної роботи Д.О. Подолінна продемонструвала вміння аналізувати і систематизувати інформацію, а також роботи самостійні висновки та узагальнення.

Зміст роботи та її оформлення не викликають зауважень. Матеріал у роботі викладено з дотриманням внутрішньої логіки, між розділами існує логічний взаємозв'язок. Мету дослідження було досягнуто, завдання, які було поставлено дослідницею на початку роботи, повністю виконані. Особливо варто відзначити роботу Д.О. Подолінної над третім розділом. Основні положення та висновки кваліфікаційної роботи є цілком обґрунтованими та не викликають заперечень.

Робота Д.О. Подолінної може бути допущена до захисту в екзаменаційній комісії та заслуговує на оцінку «відмінно».

Науковий керівник:

кандидат історичних наук,
доцент кафедри світової політики,
дипломатії та туристичного бізнесу

Максим ОНАЦЬКИЙ

Харківський національний
університет ім. В.Н. Каразіна,
м. Харків

Екзаменаційній комісії
із захисту робіт магістрів
студентів спеціальності
291 «Міжнародні відносини,
суспільні комунікації та
регіональні студії

03. 12. 2025 р.

ЗОВНІШНЯ РЕЦЕНЗІЯ

на кваліфікаційну магістерську роботу студентки

Подолінної Дар'ї Олександрівни

на тему:

«Близькосхідний вектор зовнішньої політики ЄС»

Близький Схід є важливим регіоном з точки зору впровадження економічних та безпекових інтенцій Євросоюзу. У той же час труднощі, пов'язані з процесом формування та реалізацією спільної політики ЄС щодо близькосхідного регіону, обумовлені протиріччями, які існують між європейськими державами. Країни ЄС мають власні інтереси на Близькому Сході та різні погляди на вирішення конфліктів у даному регіоні. У зв'язку з цим актуального значення набуває необхідність комплексного та всебічного вивчення особливостей близькосхідного вектору зовнішньої політики Європейського Союзу.

Структура кваліфікаційної роботи Д.О. Подолінної «Близькосхідний вектор зовнішньої політики ЄС» зауважень не викликає. Зміст побудований логічно, що дозволило повністю розкрити тему та досягти поставленої мети. В процесі дослідження авторкою було опрацьовано широке коло джерел та наукової літератури.

У першому розділі було досліджено науково-теоретичну базу дипломної роботи, а також складено соціально-економічний та політичний профіль Європейського Союзу.

Другий розділ присвячено дослідженню основних тенденцій розвитку відносин ЄС з країнами Близького Сходу; розглянуто етапи формування

близькосхідної політики Європейського Союзу; висвітлено основні напрями співпраці Євросоюзу з державами близькосхідного регіону; проаналізовано розвиток співробітництва ЄС з провідними міждержавними об'єднаннями країн Близького Сходу.

В третьому розділі розглянуто стратегічні інтереси ЄС в регіоні Близького Сходу; проаналізовано проблеми формування спільної близькосхідної політики ЄС; досліджено особливості взаємодії Євросоюзу та країн Близького Сходу в умовах сучасних глобальних та регіональних викликів.

Даючи оцінку кваліфікаційній роботі Д.О. Подолінної слід зазначити, що в процесі підготовки магістерського дослідження авторка продемонструвала вміння аналізувати зібрану інформацію, а також робити самостійні висновки та узагальнення. Всі поставлені в роботі завдання були успішно виконані. Основні положення та висновки роботи є цілком обґрунтованими та не викликають зауважень. Істотних недоліків кваліфікаційна робота не містить.

Магістерська робота Д.О. Подолінної є завершеним, самостійним дослідженням, виконана на високому рівні, відповідає вимогам, які висуваються до робіт відповідного кваліфікаційного рівня, та може бути рекомендована до захисту. За умов успішного захисту в екзаменаційній комісії робота заслуговує на оцінку «відмінно», а її авторка – Д.О. Подолінна – надання освітньо-кваліфікаційного рівня «магістр» за спеціальністю 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії».

Рецензент:

кандидат економічних наук,
доцент кафедри міжнародних
економічних відносин та логістики
ХНУ імені В.Н. Каразіна

Роман КОВАЛЕНКО